

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»

Факультет соціальних наук
(повне найменування інституту, факультету)

Психологія
(повне найменування кафедри)

Пояснювальна записка
до дипломного проекту (роботи)
Магістр
(ступінь вищої освіти)

на тему Психологічні аспекти формування навичок міжособистісного спілкування дітей старшого дошкільного віку засобами Event-діяльності

Виконав(ла): студент(ка) 2 курсу,
групи СНз-112м
Спеціальності 053 Психологія
(код і найменування спеціальності)

Освітня програма (спеціалізація)

Психологія

СТЕЦЕНКО В.С.
(ПРІЗВИЩЕ та ініціали)

Керівник КУЗЬМІН В.В.
(ПРІЗВИЩЕ та ініціали)

Рецензент КУДІНОВА М.
(ПРІЗВИЩЕ та ініціали)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»
(повне найменування закладу вищої освіти)

Факультет соціальних наук
Кафедра «Психологія»
Ступінь вищої освіти магістр
Спеціальність 053 Психологія
(код і найменування)
Освітня програма (спеціалізація) Психологія
(назва освітньої програми (спеціалізації))

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

«01» вересня 2023 року

З А В Д А Н Н Я
НА ДИПЛОМНИЙ ПРОЄКТ (РОБОТУ) СТУДЕНТКИ

СТЕЦЕНКО Вікторія Степанівна

(ПРІЗВИЩЕ, ім'я, по батькові)

1. Тема проєкту (роботи) «Психологічні аспекти формування навичок міжособистісного спілкування дітей старшого дошкільного віку засобами Event-технологій»

керівник проєкту (роботи) к.соц. н., доцент, КУЗЬМІН Віктор Володимирович

(науковий ступінь, вчене звання, ПРІЗВИЩЕ, ім'я, по батькові)

затверджені наказом закладу вищої освіти від « 01 » вересня 2023 року № 331

2. Строк подання студентом проєкту (роботи) «11» грудня 2023 року

8

3. Вихідні дані до проєкту (роботи) 86 сторінок, 12 таблиць, 11 рисунків, 70 джерел, 2 додатки.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) розглянути психологічні особливості розвитку дітей старшого дошкільного віку; дослідити психологічні аспекти формування навичок міжособистого спілкування старших дошкільників; охарактеризувати Event-технології та їх психологічний потенціал в розвитку навичок міжособистого спілкування старших дошкільників; розробити план-програму емпіричного дослідження та провести діагностику навичок міжособистого спілкування в групі дошкільників; розробити та реалізувати корекційну програму, спрямовану на розвиток навичок міжособистісного спілкування старших дошкільнят, оцінити її ефективність.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) Рисунок 1.1 Засоби Event-діяльності для формування навичок міжособистісного спілкування; Таблиця 2.1 Зведений протокол спостереження за формуванням навичок міжособистісного спілкування дітей старшого дошкільного віку (п = 20) (констатуючий етап); Таблиця 2.2 Результати діагностики потреби в спілкуванні дітей старшого дошкільного віку (п=20) (констатуючий етап); Рисунок 2.1 Рівні розвитку потреби в спілкуванні в групі (п=20); Таблиця 2.3 Результати діагностики рівня сформованості комунікативних умінь дітей у спілкуванні (п=20) (констатуючий етап); Рисунок 2.2 Сформованість комунікативних умінь дітей у спілкуванні (п=20) (констатуючий етап); Таблиця 2.4 Результати діагностики вільного спілкування дітей старшого дошкільного віку (п=20) (констатуючий етап); Рисунок 2.3 Сформованість комунікативних умінь (вільного спілкування) у дітей старшого дошкільного віку (п=20) (констатуючий етап); Таблиця 2.5 Результати діагностики «Я»-концепції дітей старшого дошкільного віку (п=20) (констатуючий етап); Рисунок 2.4 Формування «Я»-концепції старших дошкільників (констатуючий етап); Таблиця 2.6 Зв'язок між розвитком навичок міжособистого спілкування (НМС) та формуванням «Я»-концепції дітей старшого дошкільного віку; Рисунок 2.5 Кореляційна плеяда (зв'язки між розвитком навичок міжособистого спілкування (НМС) та формуванням «Я»-концепції дітей старшого дошкільного віку).

6. Консультанти розділів проєкту (роботи)

Розділ	ПРИЗВИЩЕ, ініціали та посада консультанта	Дата, підпис	
		завдання видав	Прийняв виконане завдання
1	КУЗЬМІН В.В., доцент	06.09.2023	20.09.2023
2	КУЗЬМІН В.В., доцент	21.09.2023	11.10.2023
3	КУЗЬМІН В.В., доцент	12.10.2023	26.10.2023
Норм-ль	ГАРМАШ А.О., викладач	09.12.2023	11.12.2023

7. Дата видачі завдання « 01 » вересня 2023 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проєкту (роботи)	Строк виконання етапів проєкту (роботи)	Примітка
1	Узгодження теми та затвердження завдання на дипломний проєкт(роботу)	29.08.2023	
2	Збір матеріалу та вивчення літературних джерел на дипломний проєкт(роботу)	30.08.2023	
3	Затвердження теми	01.09.2023	
4	Складання змісту	20.09.2023	

5	Виконання першого розділу	22.09.2023	
6	Виконання другого розділу	06.10.2023	
7	Виконання третього розділу	20.10.2023	
8	Формування висновків	28.10.2023	
9	Перевірка роботи керівником	01.11.2023	
10	Оформлення дипломного проєкту (роботи)	04.11.2023	
11	Нормоконтроль та перевірка на запозичення	09.11.2023	
12	Попередній захист дипломного проєкту(роботи)	11.12.2023	
13	Подання роботи на кафедру	11.12.2023	
14	Одержання відгуку та рецензії	14.12.2023	
15	Захист дипломної роботи	22.12.2023	

Студент(ка) _____ Вікторія СТЕЦЕНКО
(підпис) (Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Керівник проекту (роботи) _____ Віктор КУЗЬМІН
(підпис) (Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра: 86 с., 12 табл., 11 рис., 70 дж.2 додатки

Об'єкт дослідження: міжособистісне спілкування дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження: формування навичок міжособистісного спілкування дітей старшого дошкільного віку засобами Event -діяльності.

Мета дослідження: виявлення рівня та особливостей формування навичок міжособистісного спілкування дітей старшого дошкільного віку, розробка та апробування програми ігрового тренінгу - циклу дитячих розважально-розвиваючих Event-заходів, спрямованих на формування навичок міжособистісного спілкування дошкільнят.

Методи дослідження: теоретичні: аналіз і синтез, індукція, дедукція, узагальнення; емпіричні (спостереження, психодіагностичне тестування, групова психокорекція); методи обробки даних емпіричного дослідження: кількісний метод (статистичний); якісний метод (диференціація матеріалу за групами, аналіз), графічний.

Практичне значення полягає у можливості: виявлення рівня та особливостей формування навичок міжособистісного спілкування дітей старшого дошкільного віку, розробка та апробування програми ігрового тренінгу - циклу дитячих розважально-розвиваючих Event-заходів, спрямованих на формування навичок міжособистісного спілкування дошкільнят.

ДОШКІЛЬНИЙ ВІК, МІЖОСОБИСТІСНІ СТОСУНКИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ, EVENT-ТЕХНОЛОГІЇ, ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ, СПІЛКУВАННЯ, ЗАСОБИ EVENT – ТЕХНОЛОГІЙ, EVENT.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1	13
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЇ РОЗВИТКУ НАВИЧОК МІЖОСОБИСТОГО СПІЛКУВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	13
1.1. Психологічні особливості розвитку дітей старшого дошкільного віку	13
1.2 Психологічні аспекти формування навичок міжособистого спілкування старших дошкільників	21
1.3 Характеристика Event-технологій та їх психологічний потенціал в розвитку навичок міжособистого спілкування старших дошкільників.....	29
РОЗДІЛ 2	37
ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ НАВИЧОК МІЖОСОБИСТОГО СПІЛКУВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	37
2.1 Організація та методики дослідження	37
2.2. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження	43
2.3 Зв'язок між розвитком навичок міжособистого спілкування та формуванням «Я»-концепції дітей старшого дошкільного віку	53
РОЗДІЛ 3	57
КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНА РОБОТА З РОЗВИТКУ НАВИЧОК МІЖОСОБИСТОГО СПІЛКУВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	57
3.1. Розробка програми розвитку навичок міжособистого спілкування старших дошкільників засобами Event-технологій	57
3.2 Оцінка ефективності корекційної програми із розвитку навичок міжособистого спілкування старших дошкільників	65
ВИСНОВКИ	74
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	79
ДОДАТКИ	85

ВСТУП

Актуальність теми. Старший дошкільний вік є одним із найважливіших етапів соціалізації особистості, занурення у систему людської культури та суспільно значимих цінностей. У становленні особистості старших дошкільнят важливу роль відіграють міжособистісні відносини із соціальним оточенням. Однією з суттєвих ознак успішного соціального розвитку старшого дошкільника є здатність до ефективної міжособистісної взаємодії з однолітками та дорослими.

На сучасному етапі розвитку військових подій в Україні серед найбільш значущих завдань, які стоять перед вітчизняною психологічною наукою, особливої актуальності набуває проблема гармонійного психологічного розвитку дітей дошкільного віку. Міжособистісні відносини відіграють значну роль в житті кожної дитини. Вони служать сполучною ланкою, яка поєднує внутрішній світ дитини з її соціальним оточенням, і відбиваються на всіх сферах життя, будучи одним із найважливіших факторів формування особистості. Гармонійні міжособистісні відносини та взаємини з оточуючими є необхідними та важливими для дитини будь-якого віку, оскільки розвиток особистості відбувається безпосередньо в соціальному оточенні, а входження людини у суспільне життя починається з вибору типу побудови міжособистісних взаємин. Формування навичок міжособистісних відносин зароджується і найбільш інтенсивно розвиваються у дитячому віці і досвід побудови перших міжособистісних відносин є фундаментом для подальшого повноцінного розвитку особистості дитини, оскільки визначає особливості формування її ставлення до себе та навколишнього середовища.

Проблема формування навичок міжособистісного спілкування старших дошкільнят засобами Event-технологій є актуальною, оскільки належить до найважливіших для цього періоду розвитку сфер життєдіяльності. Міжособистісна взаємодія грає головне значення в житті дітей старшого дошкільного віку і від того, як вона розвиватиметься, залежить формування особистості в цілому. Формування навичок позитивного міжособистісного

спілкування можливе лише за умови спільної діяльності дітей старшого дошкільного віку. Для цього необхідно забезпечити внутрішні та зовнішні фактори, що активізують таке спілкування, що можливе за допомогою активного впровадження у психокорекційний процес івент-технологій, спрямованих на успішну соціалізацію та формування навичок міжособистісного спілкування.

Теоретико-методологічна основа дослідження:

Дослідження було побудовано відповідно до: концепції розвитку творчої ініціативи особистості та її реалізації в житті через соціально-культурну діяльність: С.Л. Рубінштейн; «Я»-концепції: К. Роджерс, Ч. Кулі, Дж. Мід, Р. Бернс, Е. Еріксон, концепції створення особистості людини суспільними відносинами: А.Н. Леонтьєв, С.Л. Рубінштейн.

Розвитку теорії міжособистісних взаємин присвячені численні наукові дослідження, у яких дана проблема розглядається з різних точок зору. Фундаментальне значення цьому сенсі мають праці Б.Г. Ананьєва, Н.І. Касаткіна, А.Ф. Лазурського та ін., у яких представлена загальна характеристика, структура та функції міжособистісних відносин. Аналіз науково-психологічних джерел свідчить про те, що значний внесок у вивчення міжособистісних відносин зробили такі зарубіжні та вітчизняні дослідники як: В.П. Москальов, В.С. Агєєв, О.І. Власова (психологія міжособистісних та міжгрупових відносин), Г. Бенеш, Д. Майер, Д.М. Дубравська, А.О. Бодальова (особистість та спілкування), О.О. Лазуренко, Т.С. Кириленко, Л.Я. Гозман, О.В. Скрипченко, Л.В. Волинська, З.В. Огороднійчук, В.К. Вілюнас (психологія емоційних відносин), А.А. Єршов (міжособистісні конфлікти в колективі), Я.Л. Коломінський (психологія взаємин у колективі), Л. Бурбо, В. Едвардс, В.М. Мясіщев (психологія взаємин), М.М. Обозов (психологія міжособистісних відносин), Б.Д. Паригін (соціально-психологічний клімат в колективі) та інші психологи.

Проблема організації міжособистісної взаємодії дітей дошкільного віку є однією з центральних у психології дитинства: Л.Г. Терлецька та ін., і сьогодні важливість формування навичок міжособистісної взаємодії представлена в рамках численних психолого-педагогічних досліджень. Дослідженням розвитку дітей

старшого дошкільного віку займалися такі автори як: О.П. Сергєєнкова, О.А. Столярчук, В.П. Кутішенко, А.В. Запорожець, Л.С. Виготський, О.М. Гвоздєв, Т.І. Неудачина, А.А. Леонтєв, О.В. Білоус, Н.Є. Веракса, А.Р. Лурія, М.І. Попова, Ф.А. Сохіна, Д.Б. Ельконін та ін.

Вивченню питань побудови міжособистісних взаємин старших дошкільників присвячені роботи Я.Л. Коломінського, М.І Лісіної, М.Я. Басова, Л.В. Артемової, Т.А. Рєпіною та ін.

Розуміння проблеми змісту та суті івент-технологій були закладені в наукових концепціях зарубіжних учених: Д. Гетца, Е. Йеттінгера, Л. Картера, Б. Кнауса, Р. Мозера, Ст Пекара, Д. Роджерса, М. Сондера, Д. Уїлкінсона, У. Хальцбаура, М. Целлера, Б. Шмітта та ін.

Організаційно-технологічні принципи реалізації івент-технологій розкрито в роботах: Е. Йеттінгера, Б. Кнаузе, С. Лемера, Р. Мозера, М. Сондера, У. Хальцбаура, М. Целлера та ін.

У процесі дослідження ми спиралися на психологічні основи комунікацій події: М.С. Каган, О.М. Леонтєв, С.Л. Рубінштейн, ідеї цілісності психолого-педагогічного процесу: Ю.К. Бабанський, П.Ф Каптер.

Питання подієвого підходу в психології, пов'язані з розвитком людини, висвітлювалися у працях: В.Г. Алексєєва, В.І. Андрєєва, Т.В. Булигіна, А.Ф. Бурлачука, В.М. Відгофа, Х.В. Гаспаряна, Н.В. Гришина, Є.А. Каверіна, Є.Ю. Коржова, В.М. Мясичева, А.В. Сковородкіна, М.А. Степанова, А.С. Сухорукова та ін.

В дослідженнях Л.А. Акімова, Е.І. Григор'єва, А.Д. Жаркова, Т.Г. Кисельової, Ю.Д. Красильникова, Т.Т. Фісюка розглянуті проблеми використання інноваційних технологій психокорекції, що впливають на особистість через подію. Вплив івент-технологій на формування міжособистісних відносин і соціалізацію старших дошкільнят відбито у дослідженнях таких авторів, як: Л.А. Арбанян, П.П. Блонський, П.А. Ветлугіна, С.Л. Новосьолова та ін.

Теоретичний аналіз науково-методологічної літератури та сучасних досліджень у галузі вікової психології та психології розвитку присвячених проблемі формування міжособистісної взаємодії у старшому дошкільному віці свідчить про значущість проблеми застосування Event-технологій у процесі формування навичок міжособистісного спілкування дітей старшого дошкільного віку, що визначає актуальність теми дослідження.

Об'єкт: міжособистісне спілкування дітей старшого дошкільного віку.

Предмет: формування навичок міжособистісного спілкування дітей старшого дошкільного віку засобами Event -діяльності.

Гіпотеза дослідження: передбачається, що:

- існує зв'язок між розвитком навичок міжособистісного спілкування та формуванням «Я»-концепції дітей старшого дошкільного віку;
- рівень формування міжособистісного спілкування дітей старшого дошкільного підвищиться при використанні в організації психокорекційної діяльності щодо розвитку комунікаційних здібностей та навичок міжособистісного спілкування івент-технологій.

Метою дослідження є виявлення рівня та особливостей формування навичок міжособистісного спілкування дітей старшого дошкільного віку, розробка та апробування програми ігрового тренінгу - циклу дитячих розважально-розвиваючих Event-заходів, спрямованих на формування навичок міжособистісного спілкування дошкільнят.

Висунута мета та гіпотеза передбачає рішення певних завдань:

- розглянути психологічні особливості розвитку дітей старшого дошкільного віку;
- дослідити психологічні аспекти формування навичок міжособистісного спілкування старших дошкільників;
- охарактеризувати Event-технології та їх психологічний потенціал в розвитку навичок міжособистісного спілкування старших дошкільників
- розробити план-програму емпіричного дослідження та провести діагностику навичок міжособистісного спілкування в групі дошкільників;

- розробити та реалізувати корекційну програму, спрямовану на розвиток навичок міжособистісного спілкування старших дошкільнят, оцінити її ефективність.

Методи дослідження: для вирішення поставлених завдань використовувався комплекс взаємопов'язаних методів наукового дослідження, зокрема:

- теоретичні: аналіз і синтез, індукція, дедукція, узагальнення;
- емпіричні (спостереження, психодіагностичне тестування, групова психокорекція);
- методи обробки даних емпіричного дослідження: кількісний метод (статистичний); якісний метод (диференціація матеріалу за групами, аналіз), графічний.

Методики дослідження: тест «Потреба в спілкуванні (ПЗ)» адаптація для дітей старшого дошкільного віку (Ю.М. Орлов, Л.П. Орлова), «Тест-опитувач комунікативних умінь» в адаптації для дітей старшого дошкільного віку (Ю.З. Гільбух), тест «Вивчення вільного спілкування» (Г.А. Урунтаєва, Ю.А. Афонькіна), Шкала «Я»-концепції для дітей старшого дошкільного віку (Е. Пирс, Д. Харрис, адаптація А.М. Прихожан).

Теоретична значущість дослідження полягає в ґрунтовному вивченні та розкритті психологічних аспектів розвитку навичок міжособистого спілкування дітей старшого дошкільного віку; уточнено зміст понять «Event», «Event-технології»; розглянуто Event-технології та їх психологічний потенціал в розвитку навичок міжособистого спілкування старших дошкільників.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

- вперше розглянуто Event-технології та їх психологічний потенціал в розвитку навичок міжособистого спілкування старших дошкільників;
- виявлено та розкрито психокорекційний потенціал Event-технологій у розвитку навичок міжособистого спілкування дітей старшого дошкільного віку;
- обґрунтовано психологічні ресурси івент-технологій у практиці практичної психології та доведено їх ефективність в психокорекційній роботі з дітьми.

Апробація дослідження: Тиждень науки-2023. Факультет соціальних наук; Міжнародна науково-практична конференція «Гуматарні проблеми соціальних, правових та управлінських процесів в контексті глобальних світових трансформацій», м. Світ, Словацька Республіка, 22 жовтня 2023 року.

Практична значущість дослідження полягає у розробці та оцінці ефективності програми психокорекції щодо розвитку навичок міжособистого спілкування старших дошкільників засобами Event-технологій. Висновки за проведеним дослідженням можуть бути використані практичними психологами для роботи з дітьми старшого дошкільного віку.

Матеріали дослідження можуть бути використані на навчальних семінарах з психології, курсах підвищення кваліфікації у системі вищої та додаткової психологічної освіти.

Структура роботи: Дослідження складається з вступу, трьох розділів, висновків, переліку використаних літературних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЇ РОЗВИТКУ НАВИЧОК МІЖОСОБИСТОГО СПІЛКУВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Психологічні особливості розвитку дітей старшого дошкільного віку

Діти старшого дошкільного віку – це діти віком від 4 до 6 років, які перебувають на останньому етапі дошкільної освіти перед переходом до школи. Цей період є критичним для психологічного розвитку дитини, оскільки саме в цей віковий період формуються основні навички, здатності та характеристики особистості, які будуть впливати на майбутнє життя дитини.

Старший дошкільний вік характеризується як період визначальних змін в організмі дитини і є певним етапом дозрівання організму. У цей період йде інтенсивний психологічний розвиток та вдосконалення опорно-рухової та серцево-судинної систем організму, розвиток дрібних м'язів, розвиток та диференціювання різних відділів центральної нервової системи [18].

У старшому дошкільному віці поглиблюються уявлення про себе, виникають почуття самоповаги, власної гідності, розвиваються вміння самоконтролю та саморегулювання дій і стосунків з оточуючими, ієрархія мотивів.

Психічні новоутворення дитини старшого дошкільного віку є складовою частиною її розвитку та формування як особистості.

У дитини старшого дошкільного віку відбувається активний розвиток психіки, що супроводжується формуванням нових психічних явищ та процесів. Цей період характеризується зростанням інтелектуальних, емоційних та соціальних здібностей дитини [41].

Одним з найважливіших психічних новоутворень є формування уявлення про час. Дитина починає розуміти послідовність подій, здатна орієнтуватися в

часі (раніше-пізніше). Вона також починає усвідомлювати свою індивідуальність та відмінність від інших людей.

Іншим важливим новоутворенням є формування мовлення. Дитина старшого дошкільного віку володіє багатшим словником, користується більш складною граматиною та може висловлювати свої думки більш чітко та зрозуміло. Вона також починає розвивати навички спілкування з іншими людьми [8].

Дитина старшого дошкільного віку також формує свої емоції та почуття. Вона навчається розпізнавати та контролювати свої емоції, а також виявляти співчуття та розуміння до інших людей.

Нарешті, дитина старшого дошкільного віку формує свої соціальні навички. Вона навчається співпрацювати з іншими людьми, вирішувати конфлікти та дотримуватися правил спілкування.

Серед психологічних особливостей розвитку дітей старшого дошкільного віку слід виділити [34]:

1. Когнітивний розвиток: У старшому дошкільному віці дитина активно розвиває свої пізнавальні здібності. Вона починає розуміти просторові відношення, розвиває мовлення та здатність до абстрактного мислення. Крім того, дитина набуває навичок логічного мислення та розв'язання проблем.

2. Емоційний розвиток: Старші дошкільники починають розуміти та виражати свої емоції більш адекватно. Вони навчаються контролювати свої емоції та виявляють більшу самостійність у вирішенні конфліктних ситуацій. Також, діти цього віку розвивають соціальну свідомість та емпатію.

3. Соціальний розвиток: У старшому дошкільному віці дитина стає більш самостійною та незалежною. Вона вчиться спілкуватися з однолітками та дорослими, розуміти правила спілкування та виконувати соціальні ролі. Також, дитина розвиває навички співпраці, толерантності та взаємодії з іншими.

4. Моторний розвиток: Старші дошкільники розвивають свою координацію рухів, здатність до точних рухів та гнучкість. Вони набувають навичок письма, малювання, вирізування та будують конструкції з різних матеріалів.

Характерною рисою старшого дошкільного віку є розвиток пізнавальних і розумових психічних процесів: уваги, мислення, уяви, пам'яті та ін.

Старший дошкільний вік грає особливу роль особистісному розвитку дитини: у даний період життя починають формуватися нові психологічні механізми діяльності та поведінки. Основи багатьох психічних якостей особистості закладаються та культивуються саме у старшому дошкільному віці. Тому особливу увагу вчених спрямовано на виявлення резервів психологічного розвитку дітей даного вікового періоду. Використання цих резервів дозволить успішніше готувати їх до подальшої навчальної та трудової діяльності, формувати соціальні зв'язки у суспільстві.

Так, у старшому дошкільному віці закладаються основи майбутньої особистості: формується стійка структура мотивів, зароджуються нові соціальні потреби (потреба у повазі та визнанні з боку дорослого та однолітків, інтерес до колективних форм діяльності); з'являється новий (опосередкований) тип мотивації – основа довільної поведінки; дитина засвоює певну систему соціальних цінностей та моральних правил поведінки у суспільстві.

Становлення та розвиток особистості в старшому дошкільному віці охоплює такі фази, як індивідуалізація (прояв своїх індивідуальних можливостей та особливостей) та інтеграція (включення до групи однолітків) [23].

Головною особистісною характеристикою дитини старшого дошкільного віку є прийняття та усвідомлення свого становища у суспільстві, що дає підстави вважати цей вік зрілим дитинством. Дитина 6-річного віку прагне самоствердження в таких видах діяльності, які підлягають громадській оцінці та охоплюють різні сфери [11].

Усвідомлення свого «Я» та виникнення на цій основі внутрішніх позицій до кінця дошкільного віку породжує нові потреби та прагнення. В результаті гра, яка є головною провідною діяльністю протягом дошкільного дитинства, до кінця дошкільного віку вже не може повністю задовольнити дитину. У дитини виникає потреба вийти за рамки свого дитячого способу життя, зайняти доступне місце в суспільно-значущій діяльності, тобто, дитина прагне прийняття нової соціальної

позиції – «позиції школяра», що є одним із найважливіших підсумків та особливостей особистісного і психічного розвитку в даному віковому періоді [37].

За визначенням О.В. Білоус, «...старший дошкільний вік відрізняється від інших вікових груп особливостями умов життя та вимогами, які пред'являються до дітей на даному етапі розвитку, особливостями відносин дітей з навколишнім світом, рівнем розвитку психологічної структури особистості дитини, знань та мислення, а також сукупністю певних фізіологічних особливостей» [4, с.148].

О. Сергєєнкова, О. Столярчук, О. Коханова, О. Пасєка наголошують на тому, що діти старшого дошкільного віку вже не обмежуються пізнанням окремих конкретних фактів, а прагнуть поринути у суть речей, зрозуміти зв'язок явищ. У цьому віці стає можливим формування уявлень та елементарних понять. У 5-6 років у дитини відбувається перехід до мислення загальними уявленнями. Старшому дошкільнику доступне формування нових способів узагальнення, так як воно відбувається на основі розгорнутої предметної діяльності.

Як зазначається у роботах В.М. Поліщук: «... даний період дитинства можна порівняти з цілісної структурою життєвого циклу, врахувати найглибші його наслідки у розвитку особистості» [34, с. 102].

Наукові статті з проблеми психологічних особливостей розвитку дітей старшого дошкільного віку детально описують процес формування уявлення про час, мовлення, емоції та розвиток соціальних навичок у дітей старшого дошкільного віку. А.М. Лисенко, В.В. Лисенко, Л.В. Шевченко підкреслюють, що розвиток цих аспектів є важливим для подальшого успіху дитини у навчанні та соціальному житті [26; 39].

У спілкуванні дітей з однолітками виділяють ряд форм спілкування, які послідовно змінюють одна одну: емоційно-практичне; ситуативно-ділове; внеситуативно-ділове. При цьому первинні форми спілкування дошкільника є початком залучення дитини до життя дорослих, тобто первинними формами соціалізації. У спілкуванні з однолітками переважають одностатеві контакти. Діти грають невеликими групами від двох до п'яти осіб. Іноді ці групи стають постійними за складом. Так, з'являються перші друзі – діти, з якими у

дошкільника найкраще досягається порозуміння та взаємна симпатія. У старшому дошкільному віці діти стають вибагливі у стосунках та спілкуванні: у них з'являються постійні партнери з ігор (хоча протягом року вони можуть кілька разів помінятися).

В.Я. Галаган, В.Ф. Орлов, В.В. Ягупов зазначають, що «...внаслідок взаємодії та порівняння своєї поведінки з поведінкою однолітків у старших дошкільнят з'являється можливість кращого усвідомлення самого себе, свого «Я» [9, с. 37]. Активніше проявляється інтерес до співпраці, до спільного вирішення спільного завдання. При цьому, інтерес старших дошкільнят до спілкування з дорослим не стає слабкішим. Діти активно прагнуть привернути увагу дорослих, втягнути у розмову, їм хочеться поділитися своїми знаннями, враженнями, судженнями. Рівноправне спілкування з дорослим піднімає дитину у своїх очах, допомагає відчувати своє дорослішання та компетентність.

В дослідженнях О.І. Харченко, Л.В. Шевченко розглянуто процес формування емоційної сфери у дітей старшого дошкільного віку, включаючи розпізнавання та контроль емоцій, виявлення співчуття та розуміння до інших людей. Автори наголошують на важливості розвитку цих аспектів для подальшого успіху дитини у навчанні та соціальному житті[37; 40].

Емоційна сфера є однією з найважливіших складових розвитку дитини старшого дошкільного віку. У цьому віці дитина починає активно сприймати світ навколо себе, взаємодіяти з іншими людьми та реагувати на різні події. Формування емоційної сфери є процесом, який відбувається поступово і залежить від багатьох факторів.

Один з найважливіших факторів, який впливає на формування емоційної сфери дитини, - це батьківська поведінка. Батьки повинні створювати сприятливу атмосферу вдома, де дитина може відчувати себе комфортно та захищено. Вони повинні бути уважними до емоцій дитини, підтримувати її та допомагати розвиватися. Інший важливий фактор - це соціальне оточення дитини. Дитина повинна мати можливість взаємодіяти з однолітками, брати участь у різних групових заходах та спілкуватися з іншими людьми. Це допоможе їй розвивати

соціальні навички та вчитися взаємодіяти з іншими людьми. Також автори звертають увагу на саморегуляцію емоцій. Дитина повинна навчитися контролювати свої емоції та вміти виражати їх адекватно. Для цього можна використовувати різні методи, наприклад, дихальні вправи, медитацію та інші.

Отже, формування емоційної сфери у дітей старшого дошкільного віку - це складний та багатогранний процес, який залежить від багатьох факторів. Важливо забезпечити сприятливе оточення для дитини, допомогти їй розвиватися та навчитися контролювати свої емоції.

Сучасні наукові статті зарубіжних дослідників присвячених психологічному розвитку старших дошкільників розглядають основні аспекти психологічного розвитку старших дошкільників, такі як: когнітивний розвиток, емоційний розвиток, соціальний розвиток та моторний розвиток, на що зауважується в роботах Д. Сміт, М. Гарсія [50; 56]. Вчені аналізують основні аспекти психологічного розвитку старших дошкільників, такі як: когнітивний розвиток, емоційний розвиток, соціальний розвиток та моторний розвиток. Ці аспекти взаємодіють між собою та впливають на загальний розвиток дитини. Когнітивний розвиток включає розвиток мислення, уваги, пам'яті та інших когнітивних функцій. Емоційний розвиток включає розвиток емоційної стійкості, сприйняття та вираження емоцій. Соціальний розвиток включає розвиток соціальних навичок, таких як спілкування, співпраця та вирішення конфліктів. Моторний розвиток включає розвиток рухових навичок та координації рухів.

Вчені підкреслюють важливість забезпечення комплексного підходу до розвитку дитини старшого дошкільного віку, щоб забезпечити її успіх у подальшому житті.

Багато зарубіжних дослідників досліджують вплив гри на психологічний розвиток старших дошкільників. Автори аргументують, що гра сприяє розвитку креативності, соціальних навичок та саморегуляції у дітей цього віку.

Як свідчать результати вітчизняних досліджень у старшому дошкільному віці у самосвідомості дитини вперше виділяється такий критерій розвитку, як

соціальний статус людини, її ставлення до себе в минулому, теперішньому та майбутньому починає опосередковуватися переважно цим параметром [15].

Рушійними силами розвитку психіки старшого дошкільника є протиріччя, що виникають у з розвитком цілого ряду потреб дитини.

Найважливішими з них є: потреба у спілкуванні, з допомогою якої засвоюється соціальний досвід; потреба у зовнішніх враженнях, у результаті яких відбувається розвиток пізнавальних здібностей; потреба у русі, що призводить до оволодіння цілою системою різноманітних навичок та умінь[6; 15; 27; 30] .

Розвиток провідних соціальних потреб у старшому дошкільному віці характеризується тим, що кожна з них набуває самостійного значення. Потреба спілкуванні з дорослими та однолітками визначає становлення особистості дитини.

В роботах О.В. Шаповалової підкреслюється, що однією з особливостей змісту статусу дитини старшого дошкільного віку є, з одного боку, позитивна її оцінка у суспільстві, з другого, визнання не просто бажаності, а обов'язковості його набуття дитиною певного віку. У цьому зводиться до мінімуму право вибору дитиною певного статусу [50]. Розглянемо зовнішні умови становлення соціального статусу молодшого школяра. На нашу думку, зовнішні умови становлення соціального статусу задають дитині соціальний статус у процесі соціалізації та визначаються середовищем, необхідним для реалізації прав та обов'язків школяра. При цьому, громадські очікування, норми та санкції, адресовані особистості як носієві певного соціального статусу, набувають свого концентрованого вираження у діяльності соціальних інститутів – системи установ та органів, функціонування яких спрямоване на розвиток індивідів, насамперед шляхом освіти та виховання.

До інститутів соціалізації належать родина, дошкільні заклади, школа, неформальні групи, офіційні організації тощо.

Дошкільний вік також характеризується активним розвитком ігрової діяльності, особливо сюжетно-рольової гри, яка в цей період входить у свій розквіт. Діти шостого року життя можуть розподіляти ролі до початку гри і

будувати свою поведінку, дотримуючись ролі. Ігрова взаємодія супроводжується промовою, що відповідає – за змістом та інтонаційно – взятою ролі. Ігрові дії дітей стають складнішими, набувають особливого сенсу, який завжди відкривається дорослому. Ігровий простір ускладнюється, може бути кілька центрів, кожен із яких підтримує свою сюжетну лінію. При цьому діти здатні відстежувати поведінку партнерів по всьому ігровому простору та змінювати свою поведінку залежно від місця у ньому. Якщо логіка гри вимагає появи нової ролі, то дитина може у ході гри взяти він нову роль, зберігши у своїй роль, взяту раніше. Груповий характер сюжетно-рольової гри розвиває здатність дитини координувати свої дії з іншими дітьми. Тому до старшого дошкільного віку він навчається спілкуватися, встановлювати з однолітками певні відносини, вирішувати конфлікти з допомогою промови. Взаємини з однолітками характеризуються вибірковістю, що виявляється у перевагу одних дітей іншим. Помітно переважання групи дитячого садка спілкування з однолітками тієї самої статі, прийняття серед яких має важливе значення для самоствердження і адекватної самооцінки. З'являються постійні партнери з ігор. У групах починають вирізнятися лідери; у відносинах виникає конкурентність, змагальність. У цілому ж для дітей старшого дошкільного віку характерні товариськість та потреба у дружбі[7; 29].

Старший дошкільний вік грає особливу роль в розвитку дитини: у даний період життя починають формуватися нові психологічні механізми діяльності та поведінки. Під впливом виховання поступово відбувається перехід від імпульсивної, ситуативної поведінки до поведінки, опосередкованої правилами та нормами. Діти активно звертаються до правил при врегулюванні своїх взаємин із однолітками. У цей період «...формуються соціальні уявлення морального плану, старші дошкільнята вже відрізняють добрі та погані вчинки, мають уявлення про добро і зло і можуть навести відповідні конкретні приклади з особистого досвіду чи літератури» [18, с. 60]. В оцінці вчинків однолітків вони досить категоричні і вимогливі, але до своєї поведінки більш поблажливі і нерідко недостатньо об'єктивні.

Отже, старший дошкільний вік є важливим періодом для психологічного розвитку дитини. Когнітивний, емоційний, соціальний та моторний розвиток є основними аспектами, які формують особистість дитини цього віку.

1.2 Психологічні аспекти формування навичок міжособистого спілкування старших дошкільників

Міжособистісні відносини - це взаємодія між людьми, яка базується на спільних інтересах, цінностях, емоціях та поведінці. Спілкування є багатоплановим процесом розвитку контактів між індивідами, які породжуються потребами спільної діяльності. У дітей старшого дошкільного віку розвиток міжособистісних відносин є важливим етапом у формуванні їх особистості.

У старшому дошкільному віці дитина починає активно взаємодіяти з однолітками та іншими людьми, формує свої соціальні навички та уміння спілкуватися. Вона навчається розуміти емоції та почуття інших людей, а також виражати свої власні. Розвиток міжособистісних відносин у дитини старшого дошкільного віку залежить від багатьох факторів. Один з найважливіших - це оточення, у якому вона знаходиться. Дитина повинна мати можливість взаємодіяти з однолітками та іншими людьми, брати участь у різних групових заходах та спілкуватися з ними.

Аналіз сучасної наукової літератури свідчить у тому, що поняття «міжособистісне спілкування» трактується досить широко. Міжособистісне спілкування розуміється як: «складний багатоплановий процес встановлення та розвитку контактів між людьми» [5, с. 58], «безпосередні зв'язки та відносини, що складаються в реальному житті між живими індивідами, що мислять і відчують» [29, с. 104], «взаємодія індивіда з іншими індивідами» [17, с. 63].

Дж. Вудсайд визначає поняття «міжособистісне спілкування», як процес обміну інформацією, ідеями, почуттями та думками між двома або більше особами, що передбачає взаємодію та встановлення взаєморозуміння [49].

В наукових трудах Д. Краутера міжособистісне спілкування характеризується як процес передачі інформації, взаємодії та обміну думками, почуттями та емоціями між людьми з метою досягнення спільних цілей або побудови взаємовідносин [55]. Міжособистісне спілкування відзначається закономірністю виникнення різних реальних групах. Іншими словами – це емпіричні відносини реальних людей у їхньому реальному спілкуванні.

Міжособистісне спілкування в психології – це процес взаємодії, спрямований на взаємне встановлення, пізнання, розвиток взаємовідносин, а також передбачає взаємовплив на стан, поведінку, погляди, регуляцію спільної діяльності всіх учасників процесу.

Міжособистісне спілкування можливо окреслити, як: «процес взаємодії між людьми, що включає передачу інформації, виявлення емоцій та ставлення до співрозмовника, а також сприяє розвитку взаєморозуміння та встановленню взаємовідносин», Д. Гріффін [15, с. 47]; «процес обміну інформацією, ідеями та емоціями між людьми, що передбачає взаємодію та встановлення контакту між співрозмовниками», Д. Девідсон [16, с. 64]; «процес передачі та отримання інформації, почуттів та думок між людьми, що передбачає активне слухання, виявлення емпатії та встановлення взаєморозуміння», Д. Морган [38, с. 59].

Теорія міжособового спілкування є сферою міждисциплінарного знання. Психологічні, інформаційно-комунікативні та соціально-нормативні процеси, що становлять предметну сферу теорії міжособистісного спілкування, вивчаються різними дисциплінами гуманітарного знання: психологією особистості, соціальною психологією, соціологією та ін.

Теорії міжособистого спілкування допомагають зрозуміти процеси, які відбуваються у взаємодії між людьми, та допомагають вихователям та батькам ефективніше спілкуватися з дітьми. Наприклад, теорія взаємодії (interactionism) показує, що спілкування має бути взаємним та взаємодійним, де кожен учасник має можливість висловлюватися та слухати інших. Теорія соціального навчання (social learning theory) показує, що діти навчаються поведінці через спостереження та наслідування інших людей, тому важливо бути прикладом для дітей у своїй

поведінці та спілкуванні. Теорія емпатії (empathy theory) показує, що розвиток емпатії у дітей допомагає їм розуміти інших людей та взаємодіяти з ними ефективніше. Застосування цих теорій у практиці може допомогти вихователям та батькам створити сприятливе середовище для розвитку міжособистих навичок та цінностей у дітей.

Теорія комунікативного партнерства висуває ідею про те, що спілкування є партнерським процесом, який передбачає взаємне довір'я, спільну відповідальність та взаємне збагачення. Теорія когнітивного розвитку стверджує, що спілкування виникає на основі когнітивного розвитку, який передбачає зростання розумових здібностей та формування нових ідей та концепцій.

Міжособистісне спілкування є невід'ємною частиною взаємодії людей: у спілкуванні реалізуються соціальні ролі та відносини. У процедурі спілкування виділяють такі етапи: потреба у спілкуванні - спонукає людину розпочинати контакти з іншими людьми; орієнтування з метою спілкування, у ситуації спілкування; орієнтування особистості співрозмовника; планування змісту свого діалогу - людина уявляє, що саме вона скаже; несвідомо вона вибирає конкретні фрази, якими користуватиметься, вирішує як говорити, як поводитися; сприйняття та оцінка конкретної реакції співрозмовника, контроль ефективності спілкування на основі встановлення зворотного зв'язку; коригування напрямку, стилю, методів спілкування [18; 40].

Потреба у спілкуванні є суто людською потребою, яка будується на фундаментальних засадах прагнення людей до спільноти та співробітництва. У багатьох науково-психологічних досліджень зазначається, що під міжособистісним спілкуванням розуміється реальність людських відносин, що передбачає різноманітні форми спільної діяльності індивідів.

Міжособистісне спілкування виступає у ролі необхідного компонента діяльності, здійснення якого передбачає взаємодію людей та є обов'язковою умовою нормального функціонування людини в суспільстві.

Наведемо одну з найбільш повних класифікацій функцій міжособистісного спілкування, що виділяються за критерієм мети: контактна функція –

встановлення контакту як стану взаємної готовності до прийому та передачі повідомлень та підтримці взаємозв'язку у вигляді постійної взаємоорієнтованості; інформаційна функція – обмін повідомленнями, думками, задумами, рішеннями; спонукальна функція – стимуляція активності партнера для спрямування його виконання певних дій; координаційна функція – взаємне орієнтування та узгодження дій при організації спільної діяльності; функція розуміння – адекватне сприйняття та розуміння сенсу повідомлення та взаємне розуміння намірів, установок, переживань, станів; емотивна функція – порушення у партнері необхідних емоційних переживань, і навіть зміна з допомогою своїх переживань і станів; функція встановлення відносин – усвідомлення та фіксація свого місця у системі рольових, статусних, ділових, міжособистісних та інших зв'язків спільноти, в якій діє індивід; функція впливу – зміна стану, поведінки, особистісно-сміслових утворень партнера.

Важливість формування навичок міжособистісного спілкування дітей старшого дошкільного віку визнається багатьма психологами та педагогами. Значення спілкування та міжособистісних відносин дошкільнят з однолітками на формування їх особистості виділяється у багатьох психолого-педагогічних дослідженнях, проведених з 30-х років ХХ ст. по сьогоднішній день.

Міжособистісне спілкування старших дошкільників характеризується наступними ознаками:

1. Взаємодія з однолітками. Діти у цьому віці активно взаємодіють з однолітками, формують групи та команди, де вони можуть спілкуватися та проводити час разом.
2. Розвиток соціальних навичок. Діти навчаються спілкуватися з іншими людьми, вчать розуміти емоції та почуття інших, а також виражати свої власні.
3. Формування емпатії. Діти у цьому віці починають розуміти, що інші люди можуть мати різні почуття та емоції, і навчаються співчувати та допомагати їм.
4. Розвиток самооцінки. Діти у цьому віці починають формувати свою самооцінку, вони навчаються бути впевненими в собі та своїх здібностях.

5. Взаємодія з дорослими. Діти у цьому віці також активно взаємодіють з дорослими, зокрема з батьками та вихователями, і навчаються спілкуватися з ними.

6. Формування цінностей. У цьому віці діти починають формувати свої цінності та переконання, вони навчаються розуміти, що для них важливо та як повинні поводитися у різних ситуаціях.

Основи, що визначають успішність особистісного становлення та розвитку, закладаються у дошкільному дитинстві. Цей важливий етап життя робить дітей повноцінними особистостями та народжує такі якості, які допомагають людині визначитися в житті, знайти в ній своє гідне місце.

В рамках сучасних експериментальних досліджень доведено, що в умовах виховання та навчання за розвиваючими програмами дітям дошкільного віку недостатньо спілкуватися лише з дорослим (Є.Є. Кравцова, Н.Я. Михайленко, Н.А. Короткова, О.Г. Рузська та ін.) [36; 48; 55]. Для повноцінного пізнавального та соціального розвитку дитині необхідне спілкування, контакти з однолітками.

Результати аналізу наукової літератури свідчать про те, що важливу роль в житті кожної людини грає міжособистісне спілкування. Необхідність раннього формування позитивного досвіду спілкування дітей зумовлена тим, що його відсутність призводить до стихійного виникнення у них негативних форм поведінки. Діти прагнуть, але часто не вміють вступати в контакт, вибирати доречні способи спілкування з однолітками, виявляти ввічливе, доброзичливе ставлення до них, слухати партнера.

Контакти з однолітками приносять старшим дошкільнятам радість, разом з однолітками діти вчаться будувати особливі (особистісні, ділові, оціночні) відносини. Дошкільнята намагаються налагодити ділове співробітництво, узгодити свої дії для досягнення мети, що і становить головний зміст потреби у спілкуванні.

Психологічні аспекти формування навичок міжособистісного спілкування старших дошкільників включають розвиток комунікативних навичок, емоційного і соціального розвитку, формування самосвідомості та саморегуляції.

1. Розвиток комунікативних навичок: У старших дошкільників формуються навички ефективного спілкування, такі як вміння слухати і розуміти інших людей, виражати свої думки і почуття, встановлювати контакт з однолітками та дорослими. Це допомагає їм виробити навички активного сприйняття інформації, адаптуватися до різних способів спілкування та розуміти значення мовних та немовних сигналів.

2. Емоційний і соціальний розвиток: У цьому віці діти починають бути більш самостійними і самосвідомими. Вони вчаться розпізнавати та виражати свої емоції, розуміти емоційний стан інших людей та встановлювати емоційний контакт з ними. Також формується соціальна компетентність, яка включає в себе навички співпраці, спільної гри, розвитку емпатії та почуття справедливості.

3. Формування самосвідомості та саморегуляції: Старші дошкільники починають бути більш самосвідомими та розуміти свої дії та поведінку. Вони навчаються контролювати свої емоції, виявляти самоконтроль та саморегуляцію в різних ситуаціях. Це допомагає їм адаптуватися до соціальних норм і правил, розвивати вміння вирішувати конфлікти та знаходити компроміси.

Враховуючи ці аспекти, важливо надавати старшим дошкільникам можливості для активного спілкування, розвивати їх емоційну і соціальну компетентність, стимулювати самосвідомість та саморегуляцію. Також варто наголосити на важливості позитивного прикладу дорослих та створення сприятливого середовища для формування навичок міжособистого спілкування.

Вивченню питань формування навичок міжособистісного спілкування групи дитячого садка присвячені роботи Я.Л. Коломінського, М.І. Лісіна, А.В. Запорожця, М.Я. Басова та ін. [23; 35; 42]. У багатьох дослідженнях наголошується на тому, що до старшого дошкільного віку складаються стійкі способи ставлення дітей один до одного, а відносини дошкільнят з однолітками характеризуються, з одного боку – імпульсивністю та безпосередністю, з іншого боку – інертністю та стереотипністю.

Дослідженню міжособистісного спілкування дошкільнят у рамках ДНЗ належать праці: С.С. Бичкова, Л.М. Галігузова, Ю.В. Касаткіна, Н.В. Ключової та

ін. [17; 33]. На думку дослідників, спілкування виступає багатоплановим процесом розвитку контактів між індивідами, які породжуються потребами спільної діяльності. В дослідженнях О.М. Іванової, Т.В. Коваленко, І.В. Сидорової розглядається розвиток комунікативних навичок у старших дошкільників через ігрову діяльність [20; 24; 39]. Автори досліджують вплив ігрової діяльності на розвиток комунікативних навичок у старших дошкільників: аналізують роль ролевої гри, конструктивної діяльності та інших видів ігрової діяльності у формуванні навичок спілкування.

О.П. Петренко досліджує формування самосвідомості та саморегуляції у старших дошкільників. Автор описує роль самоконтролю, саморегуляції та вміння вирішувати конфлікти у соціальному розвитку дітей [34].

В роботах О.М. Литвиненко розглянуто вплив позитивного прикладу дорослих на формування навичок міжособистого спілкування у старших дошкільників. Автор описує роль моделювання, позитивного посилення та емоційного підтримки у розвитку комунікативних навичок [26].

У концепції спілкування (комунікативної діяльності) розробленої М.І. Лісіної наголошується, що вступ у спілкування визначається потребою у самопізнанні, яка задовольняється через пізнання інших людей та з їх допомогою. При цьому дошкільник не просто сприймає дії, що виходять від оточуючих, а й заломлює їх через призму своїх здібностей та можливостей [49]. Таким чином, спілкування виступає як визначальний фактор розвитку дітей старшого дошкільного віку.

У процесі вивчення спілкування старших дошкільнят з однолітками у межах концепції комунікативної діяльності, С.Ю. Мещерякова-Замогильната ін. зазначили, що у цілісної практиці дошкільника є тісний зв'язок спілкування з усіма іншими видами діяльності та з його загальною життєдіяльністю [40]. Особливість даного підходу полягає в акценті на змістовні якісні особливості спілкування дітей з однолітками на різних вікових етапах розвитку. Спілкування розглядається вченими як складна діяльність, яка має свої структурні компоненти (потреби, мотиви, цілі, завдання та ін.). Важливість спілкування з однолітками, на

думку авторів, полягає ще й у тому, що воно збагачує життя дітей новими враженнями, є джерелом яскравих позитивних емоцій, створює умови для прояву творчого, самобутнього розвитку дитини. [5]. Потреба спілкуванні з однолітком виявляється у прагненні старшого дошкільника до самопізнання і самооцінці через порівняння себе з однолітком як із рівним партнером.

Міжособистісне спілкування відіграє значну роль життя дитини, служить сполучною ланкою, що з'єднує внутрішній світ дошкільника з його соціальним оточенням. Міжособистісні стосунки охоплюють усі сторони життя дітей старшого дошкільного віку. Вони пізнають світ, розвиваються, спілкуються, дружать. На міжособистісній взаємодії побудовано сучасне суспільство, за його законами воно існує. Досвід міжособистісного спілкування з іншими людьми, дорослими або однолітками є фундаментом для розвитку особистості старшого дошкільника, неодмінною умовою становлення його самосвідомості. Спілкування сприяє розвитку мови, мислення, становлення характеру дитини. У процесі спілкування збагачуються емоції, відбувається розумовий, психічний та моральний розвиток. Дефіцит спілкування в дитячому віці негативно впливає на подальший розвиток дитини, на формування її як особистості. У процесі міжособистісного спілкування між дітьми утверджуються неформальні зв'язки, що ґрунтуються на взаємності, відкритості відносин, переважно глибоко особистісних. У цьому міжособистісне спілкування реалізується тоді, як у ньому відчувається особлива потреба.

Результати проведеного аналізу наукової літератури у сфері формування міжособистісного спілкування у старшому дошкільному віці свідчать, що потреба у спілкуванні досить рано стає основний соціальною потребою дошкільника. При цьому не у всіх дітей до старшого дошкільного віку можуть бути сформовані навички побудови міжособистісних відносин на достатньому рівні.

Міжособистісне спілкування істотно впливає формування особистості старшого дошкільника. При правильному психолого-педагогічному керівництві шляхом організації сумісної діяльності дітей у дошкільних закладах воно стає

важливим засобом формування колективу та виховання доброзичливих взаємин та взаємодопомоги між дітьми.

1.3 Характеристика Event-технологій та їх психологічний потенціал в розвитку навичок міжособистого спілкування старших дошкільників

У перекладі поняття Event означає подію, проте включає в себе також смислові відтінки сприятливого випадку, виняткової події, найбільш ймовірного бажаного результату, розважального заходу.

Існує декілька визначень цього терміну: Перше належить Роберту Ф. Джані «Event-заходи - це те, що відрізняється від звичайного життя»; друге визначення було сформульовано Джо Голдблаттом, який визначив Event-заходи (special events) наступним чином: «special events – це унікальний відрізок часу, що проводиться з використанням ритуалів і церемоній для задоволення особливих потреб».

За визначенням Дж. Котлера, Event є організованою подією, яка має певну мету, проводиться за певною програмою і залучає учасників з різних сфер діяльності.

Event можна охарактеризувати як організовану подію, яка має певну мету, проводиться за певною програмою і залучає учасників з різних сфер діяльності. Це може бути ігрова програма, конференція, семінар, тренінг, фестиваль, виставка тощо. Організатори події зазвичай мають певну мету, таку як популяризація певної ідеї, презентація продукту або послуги, збір коштів на благодійність тощо.

Поняттю event властиві такі стійкі характеристики: цей захід сприймається як виняткова подія; він є винятковою подією з точки зору відвідувачів; позитивне сприйняття спонукає відвідувачів до активності; запорука успіху – ретельна організація та сплановане інсценування. У порівнянні з іншими завданнями аналогічного порядку для заходів типові наступні особливості: результатом зусиль є сам захід, і його не можна ні відстрочити, ні виправити («пройшло як пройшло»); результат є унікальним («таке трапляється лише раз і вже ніколи не

повториться»), успіх залежить від суб'єктивного сприйняття відвідувачів («уявіть собі: це виняткова подія, а ніхто її не помічає»); результат неможливо зберегти незмінним або закласти про запас; він повністю знецінюється, якщо учасників занадто мало («уявіть собі: це виняткова подія, а ніхто сюди не йде»).

Дж. Блумер, характеризує Event як подію або захід, який організований з метою залучення уваги, створення сприятливого середовища для спілкування та взаємодії між учасниками. За визначенням П. Ленсьона, Event – це «спеціально організована подія, яка має на меті стимулювати співпрацю, комунікацію та творчий процес між учасниками».

В чисельних зарубіжних дослідженнях (Л. Хансен, Д. Браун, Л. Мартін та ін.) розглядається роль та значення Event-діяльності в освітньому процесі, наголошуючи на тому, що вона сприяє активному навчанню, розвитку комунікативних навичок та творчості учнів. Вчені пропонують новий підхід до освіти, заснований на Event-діяльності. Автори аргументують, що такий підхід сприяє глибокому засвоєнню матеріалу, розвитку критичного мислення та самостійності учнів. Так, досліджуючи впровадження Event-діяльності в освітньому процесі на прикладі конкретного навчального закладу Л. Мартін доводить, що такий підхід сприяє покращенню мотивації учнів, розвитку їх соціальних навичок та творчості.

За визначенням В.О. Сухомлинського, Event є складною системою, яка об'єднує творчу діяльність, спрямовану на розвиток особистості, і соціально-педагогічну практику, орієнтовану на створення сприятливих умов для самореалізації особистості[44].

В дослідженнях Л.В. Занкова, Event характеризується як спеціально організована педагогічна діяльність, яка включає в себе цілеспрямовану роботу з дітьми, спрямовану на формування в них певних ціннісних орієнтацій, навичок та здібностей[27].

За визначенням О.В. Кузьменка, Event - це «цілеспрямована педагогічна діяльність, спрямована на розвиток особистості через організацію різноманітних заходів, що стимулюють творчість, самовираження та самореалізацію» [35, с. 77].

В роботах І.М. Луценка, Event описується як система педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості, формування соціальних навичок та здібностей через організацію творчих, інтерактивних та комунікативних дій. Такі заходи можуть включати в себе лекції, дискусії, майстер-класи, ігри та інші види активної діяльності, які допомагають учасникам розвивати свої здібності та навички. Такі події можуть бути корисними для учасників будь-якого віку та професійного рівня, і можуть допомогти їм знайти нові ідеї, знайомства та можливості для розвитку[36].

В дослідженнях О.В. Пономарьової, Event розглядається як педагогічна технологія, яка передбачає організацію різноманітних заходів для розвитку особистості, формування соціальних навичок та здібностей, активного сприйняття та самостійної діяльності дітей [41].

Event-технологія - це педагогічна технологія, яка передбачає організацію різноманітних заходів (Event-діяльності) з метою розвитку особистості, формування соціальних навичок та здібностей, активного сприйняття та самостійної діяльності дітей. Event-технологія базується на принципах активності, творчості, інтерактивності та комунікативності. Ця технологія базується на інтерактивному та комунікативному підходах до навчання, що дозволяє учасникам активно взаємодіяти між собою та з викладачами. Event як педагогічна технологія передбачає застосування різноманітних методик навчання, таких як лекції, дискусії, майстер-класи, ігри та інші активності. Кожен з цих методів має свої переваги та може бути застосований залежно від мети та завдань події.

Організатори Event як педагогічної технології повинні мати чіткий план заходу, розроблений з урахуванням потреб та інтересів учасників. Крім того, важливо забезпечити належну організацію та проведення події, залучивши до цього професіоналів з різних сфер діяльності.

Event може бути використаний як психологічний засіб розвитку навичок міжособистісного спілкування старших дошкільників. Для цього можуть бути організовані різноманітні ігри, дискусії та інші активності, що сприяють взаємодії між дітьми та розвитку їх комунікативних навичок.

Організатори Event повинні мати чіткий план заходу, враховуючи особливості розвитку та потреби дітей у цьому віці. Важливо також забезпечити належну організацію та проведення події, залучивши до цього професіоналів з психологічної сфери.

Event як психологічний засіб розвитку навичок міжособистісного спілкування старших дошкільників може допомогти дітям вчитися ефективно спілкуватися, розвивати емпатію та вміння вислуховувати інших. Це може мати позитивний вплив на їх майбутнє соціальне життя та успіх у навчанні.

Event визначається у працях практиків як «вид людської діяльності, що передбачає зустріч і взаємодію різних людей; є обмежений за часом і пов'язаний з реалізацією будь-яких спільних цілей» [59, с. 47].

Зарубіжні дослідники роблять акцент на унікальності event. А. Шон і Б. Перрі відзначають такі найважливіші характеристики event як унікальність і вихід за рамки буденності [60]. З ними погоджуються Дж. Там, П. Нортон, Дж. Нева, які вважають, що event унікальний. На думку вчених, саме ця властивість вирізняє event-заходи, що мають бути яскравими, незвичайними, оригінальними, разючими – такими, які об'єднують та заряджають енергією, змушують мріяти про нові події та поспішати за ними.

Event – технологія означає перетворення заходу шляхом допоміжних ефектів в щось абсолютно виняткове з точки зору відвідувачів. В основу успіху Event-технології покладено ретельне планування та бездоганна організація кожного заходу.

Психолого-педагогічний потенціал «event-технології» як технології організації пізнавальної та дозвільної діяльності дітей полягає: у реалізації особистісних запитів дітей у проведенні культурного дозвілля, у розкритті якостей та властивостей особистості, у їх розвитку, у формуванні комунікативної культури учасників event-заходу; у прояві навчальної функції event-заходу, у пізнанні навколишньої дійсності, в естетико-психолого-релаксаційному ефекті.

«Event-технологія» – за своєю суттю поліфункціональна, вона виконує наступні функції: інформаційну (поширення знань про культуру дозвілля,

транслявання інформації про різноманіття видів та форм дозвілля); виховну (передача зразків життєдіяльності, відтворення моделей поведінки, пропаганда цінностей унікальності людини, здорового способу життя), свободи особистісного вибору, формування ставлення до світу, самого себе, залучення до національної та регіональної культури), дидактичну (формування знань, умінь та навичок у галузі організації культурного дозвілля та використання їх в особистісному досвіді), релаксаційну (зняття напруження, тривожності, незадоволеності через форми дозвілля), соціалізації (реалізація внутрішньо властивих людині задатків і властивостей, зміна особистості конкретної ситуації, зокрема як члена спільноти).

У основі «event технології» лежить концепція культури організації дозвілля з розвитку особистості; пріоритет моральних цінностей; інтеграція культури, освіти, традицій та новацій, національної та наднаціональної.

Керівними принципами event технології виступають: особистісно орієнтований, творчий підхід; доступність. Рівні її застосування – суб'єктний (педагоги, батьки, діти, різні спільноти), локальний (окрема освітня установа), регіональний, національний, міжнародний. Філософська основа – діалектичний матеріалізм, гуманізм. Основний чинник розвитку – психогенна технологія.

Наукова концепція освоєння досвіду – асоціативно-рефлекторна, особистісно-діяльнісна.

За підходом до дитини – особистісно орієнтована.

За переважним методом – використання сукупності методів (переважають активні методи).

У напрямку модернізації та ставлення до традиційної діяльності – інноваційна (із позитивного зарубіжного досвіду, зі сфери дозвілля та бізнесу), технологія поглиблення соціально-розвивальних функцій освітньої установи.

За категорією учасників – масова.

У цілому, Event як психолого-педагогічна технологія є ефективним інструментом для розвитку особистості, формування соціальних навичок та здібностей. Вона дозволяє учасникам отримати нові знання, навички та досвід, а також знайти нові можливості для розвитку та самореалізації.

Засоби Event-технологій (рис.1.1).

Охарактеризуємо засоби Event-діяльності для формування навичок міжособистісного спілкування:

Рольові ігри: Рольові ігри допомагають дитині вчитися виражати свої почуття та думки, розуміти емоції інших людей, навчають спілкуватися та взаємодіяти з однолітками. **Драматична діяльність:** Драматична діяльність дає можливість дитині виразити свої почуття та думки через ролеву гру, навчає виявляти емпатію та сприяє розвитку комунікативних навичок.

Комунікативні вправи: Комунікативні вправи допомагають дитині навчитися слухати та висловлювати свої думки, розвивають навички активного слухання та взаєморозуміння. **Групова співпраця:** Групова співпраця дає можливість дитині взаємодіяти з однолітками, навчає співпрацювати, дотримувати правил та розвиває навички соціальної взаємодії.

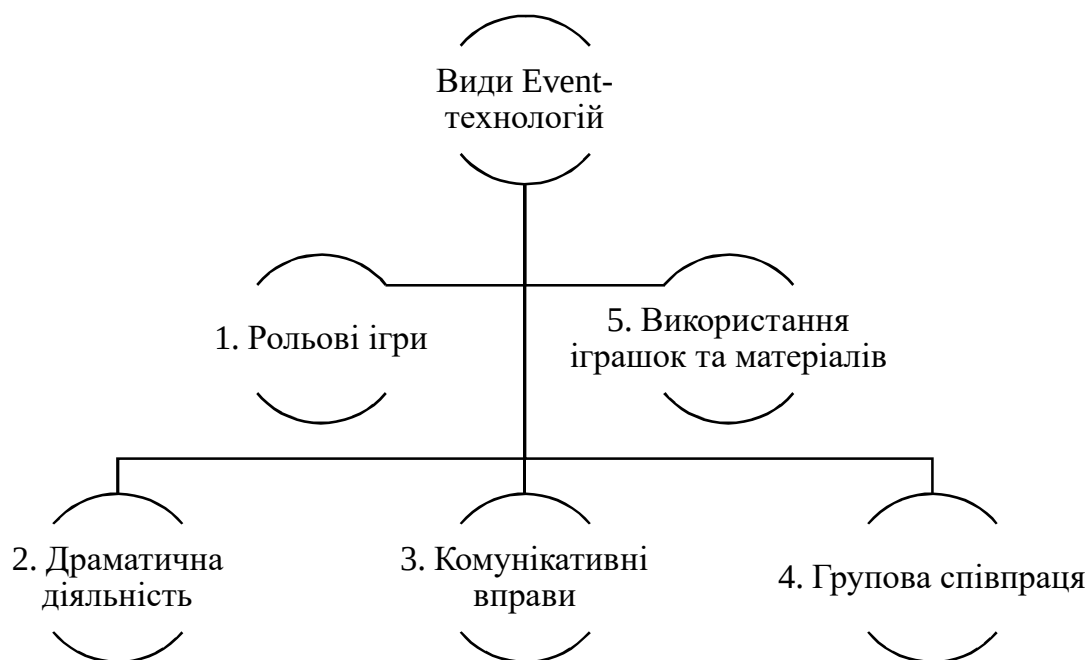

Рисунок 1.1. Засоби Event-діяльності для формування навичок міжособистісного спілкування

Використання іграшок та матеріалів: Використання іграшок та матеріалів може бути корисним для формування навичок міжособистісного спілкування, оскільки це допомагає дитині виразити свої почуття та думки через гру.

Поняття «Event» відображає не якусь об'єктивно вимірювану якість, а винятковий характер певного заходу або події, що сприймається суб'єктивно. Event виникає у свідомості та почуттях тих, хто його переживає. Event-технології як аспект соціально-культурної діяльності є особливим механізмом організації заходів, що включає виявлення потреб учасника, їх облік у розробці заходу, процеси внутрішніх та зовнішніх комунікацій, різні організаційні та творчо-виробничі види діяльності, що потребують певних компетенцій від організаторів.

Психолого-педагогічний потенціал Event-технології виявляється у сукупності її виховних, дидактичних можливостей з метою реалізації особистісних інтересів та потреб, формування позитивного ставлення до світу.

Використання Event-технології в роботі педагогів ДНЗ передбачає:

1) для освітньої установи: розширення спектру та підвищення якості заходів, що проводяться в практиці освітньої установи – вони стають event-заходами – унікальними, незабутніми, особистісно значущими;

2) для педагогів-вихователів: підвищення рівня поінформованості педагогів про «Event-технологію»; формування позитивного ставлення до нововведення – «Event-технології», її застосування в особистісному педагогічному досвіді;

3) для вихованців: реалізуються особистісні запити та потреби; розкриваються якості та властивості особистості, відбувається їх розвиток; формування комунікативної культури учасників Event-заходу, розвиток палітри відносин, що вибудовуються між його учасниками; психотерапевтична допомога учасникам; навчання роботі в команді; пізнання навколишньої дійсності; особистісне самовизначення; освоєння, збереження та передача традицій, прийняття інновацій та ін.

Застосування «event-технології» в організації діяльності дітей старшого дошкільного віку дозволяє: сформувати Я-концепцію, самосвідомість особистості; довіру до педагога; знання про види дозвілля, форми його проведення; формувати позитивні установки для здорового способу життя, культуру дозвілля; розвивати асоціативну основу для цілісного сприйняття особистістю дійсності; здатність до рефлексії, аналізу, самооцінки особистісних

характеристик та якостей; виховувати людину, що вміє сприймати навколишній світ у всьому його різноманітті; розширювати подієвий простір; формувати нове мислення.

Отже, психолого-педагогічний потенціал «Event-технології» як технології організації та дозвільної діяльності, полягає у реалізації особистісних запитів дітей у проведенні культурного дозвілля, у розкритті якостей та властивостей особистості, у формуванні та розвитку комунікативної культури учасників заходу, у прояві його навчальної функції, у пізнанні навколишньої дійсності, в естетико – психолого – релаксаційному ефекті «Event-мереж». Психологічні аспекти формування навичок міжособистісного спілкування дітей старшого дошкільного віку засобами Event-діяльності є важливими для їхнього розвитку. Засоби Event-діяльності, такі як: рольові ігри, драматична діяльність, комунікативні вправи, групова співпраця та використання іграшок й матеріалів, можуть стати ефективними інструментами для формування навичок міжособистісного спілкування у дітей старшого дошкільного віку. Важливо створити сприятливу атмосферу, де дитина може відчувати себе комфортно та безпечно для виявлення своїх почуттів та думок, а також надавати підтримку та позитивне сприйняття з боку дорослих.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ НАВИЧОК МІЖОСОБИСТОГО СПІЛКУВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1 Організація та методики дослідження

Проблема дослідження. В сучасної дійсності, де військова агресія росії проти нашої країни призвела до загрози життю жителів нашої країни та необхідності закриття більшості закладів дошкільної освіти, проблема міжособистісного спілкування старших дошкільників набуває особливої актуальності. Діти потребують активного та належного спілкування для свого психологічного, соціального та емоційного розвитку. Проте, через війну, ця потреба може бути порушена.

Одним з головних факторів, що впливають на міжособистісне спілкування старших дошкільників в умовах військової агресії, є стресовий стан, який переживають діти. Військова агресія створює загрозу безпеці та стабільності, що може призвести до тривожності та невпевненості у дітей. Це може вплинути на їх здатність встановлювати та підтримувати міжособистісні відносини з однолітками та дорослими. Другим фактором, що впливає на міжособистісне спілкування старших дошкільників, є закриття більшості дошкільних закладів. Умови, в яких діти виховуються та навчаються, можуть бути відокремленими та несприятливими для розвитку соціальних навичок. Відсутність фізичного контакту та можливості спілкуватися безпосередньо з однолітками, вихователями та вчителями може призвести до почуття самотності та ізоляції, що негативно позначається на емоційному стані та здатності встановлювати та підтримувати взаємини з іншими людьми.

Взаємодія з ровесниками є важливою частиною процесу формування особистості дітей дошкільного віку. В ході спілкування дитина розвиває комунікативні вміння та навички, формує пізнання про оточуючих і про власне

«Я». Формування та розвиток соціальних навичок дітей дошкільного віку в системі закладів дошкільної освіти є пріоритетним завданням соціально-емоційного розвитку даного вікового періоду. Навички спілкування, досвід співпереживання та взаємодії з однолітками сприяють підтримці позитивних соціальних відносин із оточуючими. Саме колектив опосередковує зв'язки дошкільників із соціумом, трансформуючи наданий на нього вплив.

Дошкільні навчальні заклади є природним середовищем розвитку навичкам міжособистісного спілкування дітей, вони надають унікальні можливості для соціальної взаємодії у навчально-виховному процесі. Введення воєнного стану в Україні має особливий вплив на функціонування закладів дошкільної освіти (ЗДО), адже практично всі заклади дошкільної освіти Запорізької області з початком війни припинили свою роботу. Наразі в області в очному форматі функціонують лише 4% ЗДО (приватні розвиваючи дитячі центри).

Нами було виявлено актуальні проблеми та запити батьків дітей старшого дошкільного віку: складності із самоорганізацією навчання та дозвілля вдома, з прийняттям рішень та їх реалізацією; з емоційною саморегуляцією; проблеми з розвитком міжособистих комунікацій дітей. Працюючи з дітьми старшого дошкільного віку необхідно вчити їх бачити у будь-якій ситуації (зокрема вимушеної ізоляції) ресурси самосвідомості саморозвитку, самовдосконалення, самонавчання; стимулювати потребу у творчій самореалізації, розширенні контактів позитивного спілкування; навчати навичкам, культурі та правилам міжособової взаємодії.

Однак, існують певні шляхи подолання цих проблем. Перш за все, важливо створити сприятливе середовище для міжособистісного спілкування старших дошкільників. Це може бути забезпечено через організацію групових занять та заходів, де діти можуть спілкуватися та взаємодіяти один з одним.

Важливо забезпечити старшим дошкільникам можливості для взаємодії та спілкування з однолітками та вихователями. На сьогоднішній день головна роль у забезпеченні необхідного рівня розвитку навичками міжособистого спілкування дошкільнят належить Event-агентствам, що можуть забезпечити реалізацію

потреби дітей в спілкуванні з однолітками та сприяти гармонійному психологічному розвитку.

Отже, проблема міжособистісного спілкування старших дошкільників в умовах військової агресії є актуальною та потребує уваги. Шляхи подолання цих проблем включають створення сприятливого середовища для спілкування та взаємодії.

Об'єкт: міжособистісне спілкування дітей старшого дошкільного віку.

Предмет: формування навичок міжособистісного спілкування дітей старшого дошкільного віку засобами Event-діяльності.

Гіпотеза дослідження: передбачається, що:

- існує зв'язок між розвитком навичок міжособистісного спілкування та формуванням «Я»-концепції дітей старшого дошкільного віку;
- рівень формування міжособистісного спілкування дітей старшого дошкільного підвищиться при використанні в організації психокорекційної діяльності щодо розвитку комунікаційних здібностей та навичок міжособистісного спілкування Event-технологій.

Метою організації емпіричного дослідження є виявлення рівня та особливостей формування навичок міжособистісного спілкування дітей старшого дошкільного віку, розробка та апробування програми ігрового тренінгу – циклу дитячих розважально-розвиваючих Event-заходів, спрямованих на формування навичок міжособистісного спілкування дошкільнят.

Висунута мета та гіпотеза передбачає рішення на протязі емпіричного дослідження певних завдань:

- розробити план-програму діагностики: підібрати методики дослідження рівня розвитку міжособистісного спілкування дітей старшого дошкільного віку з урахуванням їх вікових особливостей; підготувати обладнання щодо діагностики дошкільнят (стимульний матеріал); сформувати вибірку – досліджувану групу, що складається із старших дошкільнят;
- провести діагностику навичок міжособистісного спілкування в групі дошкільників, обробку та аналіз результатів діагностики;

- розробити та реалізувати корекційну програму, спрямовану на розвиток навичок міжособистісного спілкування старших дошкільнят;
- оцінити ефективність розробленої програми та сформулювати висновки.

В рамках дослідно-експериментальної роботи проводився психологічний експеримент, було розроблено та впроваджено корекційну програму - цикл івент-заходів спрямованих на розвиток навичок міжособистісного спілкування старших дошкільнят.

Етапи дослідження:

Емпіричне дослідження складалося з трьох етапів:

I етап – пошуково-теоретичний: проведено аналіз наукової літератури та бібліографічних джерел з проблеми дослідження, підібрано методики психологічної діагностики, визначено вихідні теоретичні основи дослідження, сформульовано мету, об'єкт, предмет дослідження, гіпотезу, розроблено програму емпіричного дослідження, включаючи відбір методів збирання та фіксації даних, а також методів їх обробки та аналізу.

II етап – дослідний: здійснювалося проведення емпіричного дослідження; проводилася математико-статистична обробка одержаних результатів, їх кількісний та якісний аналіз, опис, інтерпретація одержаних результатів дослідження; розроблялася програма корекції.

Даний етап складався з констатуючого, формуючого та контрольного експериментів:

Метою констатуючого експерименту стало дослідження рівня розвитку міжособистісного спілкування у старших дошкільнят. Нами був використаний комплекс діагностичних методів, які взаємно доповнювали один одний та надали можливість для здійснення контролю об'єктивності одержаного результату: спостереження, діагностика, експеримент.

Метою формуючого експерименту стала розробка корекційної програми – комплексу Event-заходів та її апробація в групі дітей старшого дошкільного віку. У ході формуючого експерименту нами було підготовлено та реалізовано

комплекс корекційно-розвиваючих заходів; проводилася робота щодо розвитку навичок міжособистісного спілкування з використанням сюжетно-рольових ігор.

Метою контрольного експерименту стало визначення ефективності розроблених та реалізованих заходів, спрямованих на підвищення розвитку навичок міжособистісного спілкування старших дошкільнят. На даному етапі дослідження було проведено контрольну діагностику.

III етап – заключно-узагальнюючий: проведено математичну обробку та аналіз отриманих результатів контрольного етапу та оцінено ефективність корекційної програми, сформульовано висновки з дослідження.

Обробка результатів проводилася за двома напрямками: якісна та кількісна обробка з використанням комп'ютерної програми для психологів – SPSS-27. Достовірність результатів встановлювалася за допомогою непараметричних критеріїв: U-критерію Манна – Уїтні (з метою оцінки ефективності психокорекційної програми); Spearman Rank Order Correlations (для оцінки взаємозв'язку двох або кількох випадкових величин). Як мінімальний поріг достовірності було прийняте $p < 0,05$.

Операціоналізація базових понять:

Спілкування виступає одним із центральних у психологічній науці і стоїть поряд з такими категоріями, як «мислення», «поведінка», «особистість», «відносини».

Міжособистісне спілкування в психології – це процес взаємодії, спрямований на взаємне встановлення контактів, пізнання, розвиток взаємовідносин, а також передбачає взаємовплив на стан, поведінку, погляди, регуляцію спільної діяльності всіх учасників процесу. Міжособистісне спілкування характеризують як спілкування між окремими особами. Воно зумовлене обставинами природного та соціального середовища, а також особистими мотивами, що виявляються у відповідних потребах, інтересах, цілях та ідеалах тих чи інших людей, як правило, емоційно забарвлене.

Культура міжособистісного спілкування передбачає розвиток культури спілкування, що спирається на розвитку мови, психічних властивостей, специфічних соціальних установок, особливості мислення.

Event-технологія – інструмент, який сприяє міжособистій взаємодії, прискоренню процесу сприйняття дії, осмисленню події, а також посиленню вражень і почуттів щодо неї.

«Я-концепція» виникає в індивіда при соціальній взаємодії як неминучий і завжди унікальний результат психічного розвитку, а також як відносно стійке і, одночасно з цим, схильне до внутрішніх трансформацій психічне формування. «Я»-концепція відіграє важливу роль у регуляції поведінки дитини: сприяє досягненню внутрішньої узгодженості особистості; визначає інтерпретацію досвіду; є джерелом очікування; організує, зберігає та готує особистість до взаємодії зі світом.

Експериментальна база та вибірка: Емпіричне дослідження було проведене на базі Дитячого центру «Капі-Тоша». Адрес: вулиця Леоніда Жаботинського, 65, Запоріжжя, Запорізька область, 69061. Вибірка складала 20 дітей старшого дошкільного віку (хлопчики та дівчатка старшого дошкільного віку – 5-6 років), середній вік дітей в групі 5, 7 років.

Методи дослідження:

- теоретичні: аналіз і синтез, індукція, дедукція, узагальнення;
- емпіричні (спостереження, психодіагностичне тестування, групова психокорекція);
- методи обробки даних емпіричного дослідження: кількісний метод (статистичний); якісний метод (диференціація матеріалу за групами, аналіз), графічний.

Методики дослідження:

1. Спостереження. При спостереженні за формуванням навичок міжособистісного спілкування у групі старших дошкільнят ми спиралися на розроблений Т.А. Абрамової алгоритм спостереження за дітьми старшого дошкільного віку. За підсумками спостереження можна скласти конкретну

картину міжособистісної взаємодії дітей. Надається можливість дізнатися багато нових, цікавих фактів, які показують життя та навички спілкування дитини в природних для неї умовах. Здійснюючи спостереження, необхідно приділяти увагу наступній поведінки дітей: ініціативність, чутливість до впливу однолітків, переважаючий емоційний фон – проявляється в емоційному забарвленні взаємодії дитини з однолітками: позитивний, нейтрально-діловий та негативний. При спостереженні фіксується як поведінка дітей за певними параметрами, а й описується жива картина дитячого взаємодії.

2. Тест Потреба в спілкуванні (ПЗ) адаптація для дітей старшого дошкільного віку (Ю.М. Орлов, Л.П. Орлова). Тест призначений для визначення рівня потреби дитини у спілкуванні. В процесі діагностики виділяються діти двох груп: з високим та низьким рівнем потреби у спілкуванні.

3. Тест-опитувач комунікативних умінь в адаптації для дітей старшого дошкільного віку (Ю.З. Гільбух) це інструмент, користуючись можливо визначити рівень сформованості комунікативних умінь дитини у спілкуванні з однолітками і з дорослими людьми.

4. Тест Вивчення вільного спілкування (Г.А. Урунтаєва, Ю.А. Афонькіна). Мета діагностики: Вивчити сформованість комунікативних умінь у дітей старшого дошкільного віку.

5. Шкала «Я»-концепції для дітей старшого дошкільного віку (Е. Пирс, Д. Харрис, адаптація А.М. Прихожан) дозволяє оцінити як загальний рівень самовідношення дітей старшого дошкільного віку 5-7 років, так і оцінити їх ставлення до себе в наступних сферах: поведінка, тривожність, спілкування, задоволеність життєвої ситуацією та становище у ній, впевненість у собі.

2.2. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження

При спостереженні за формуванням міжособистісного спілкування у групі старших дошкільнят ми спиралися розроблений Т.А. Абрамової (Додаток А) алгоритм спостереження за дітьми старшого дошкільного віку і звертали увагу

такі показники поведінки дітей, які характеризують рівень формування міжособистісних взаємин у групі: ініціативність, чутливість до впливу однолітків, переважаючий емоційний фон групи. Характеристика даних показників та ступінь їх виразності у групах піддослідних була відображена у зведеному протоколі спостереження (табл.2.1).

Результати спостереження за старшими дошкільнятами надали можливість побачити реальну картину розвитку навичок міжособистого спілкування у групі. На констатуючому етапі дослідження виявлено досить низький рівень розвитку навичок міжособистісного спілкування дітей старшого дошкільного віку в групі: спостерігається занадто слабка ініціативність та чутливість на вплив однолітків. Характеризуючи первинне орієнтування старших дошкільнят на побудову міжособистісних відносин на констатуючому етапі дослідження відзначимо наступне: у 2 дошкільнят повністю відсутня ініціативність у спілкуванні (10%). Це може свідчити про нерозвиненість потреби у спілкуванні з однолітками чи невмінні знайти підхід до решти членів групи. 8 осіб – (40%) старших дошкільнят мають слабку ініціативність. У міжособистісній взаємодії вони вкрай рідко виявляють активність і вважають за краще йти за іншими дітьми. Середній рівень ініціативності виявлено у 8 дітей (40%), які досить часто виявляють ініціативу, проте не наполегливі у міжособистісній взаємодії. Діти, які мають високий рівень ініціативності та активно залучають оточуючих дітей до своїх дій становлять лише 10% (2 особи).

Характеризуючи чутливість дітей до впливу однолітків відзначимо, що у 1 дитини (5%) абсолютно відсутня чутливість до дій однолітків. Це говорить про нездатність даних дошкільнят бачити та чути інших дітей, що є суттєвою перешкодою у розвитку міжособистісних відносин. Слабку чутливість виявлено у 9 дітей (45%). 7 дошкільників (35%) мають середній рівень чутливості. Вони недостатньо відображають бажання і готовність сприймати дії оточуючих та відповідати на їхні пропозиції. У 3 дітей (15%) виявлено високий рівень чутливості. Ці дошкільнята мають високу чутливість до впливів однолітків, що проявляється у відповідях на звернення однолітків, узгодженості своїх дій з діями

інших, в умінні помічати побажання і настрої однолітків і підлаштовуватися під них.

Таблиця 2.1

**Зведений протокол спостереження за формуванням навичок
міжособистісного спілкування дітей старшого дошкільного віку (n = 20)
(констатуючий етап)**

Критерії оцінки параметрів	кількість, осіб	питома вага (%)
1. Ініціативність		
Відсутня	2	10,00%
Слабка	8	40,00%
Середня	8	40,00%
Висока	2	10,00%
У середньому у групі	слабка	
2. Чутливість до дій однолітка		
Відсутня	1	5,00%
Слабка	9	45,00%
Середня	7	35,00%
Висока	3	15,00%
У середньому у групі	слабка	
3. Переважний емоційний фон		
Негативний	3	15,00%
нейтрально-діловий	12	60,00%
Позитивний	5	25,00%
У середньому у групі	нейтрально-діловий	

Характеризуючи переважний емоційний фон відзначимо, що негативний фон виявлено у 3 дітей (15%). Вони часто роздратовані, кричать, ображають однолітків, б'ються і потребують особливої уваги. Нейтрально-діловий виявлено у більшості в групі – 12 дітей (60%). У цих старших дошкільнят у міжособистісній взаємодії переважає нейтрально-ділове емоційне тло, спостерігається утруднене прийняття рішень та відзначається спільний контроль у вигляді критичних зауважень, а відносини мають діловий характер. Позитивний емоційний фон мають 5 осіб (20%). Вони вміють домовлятися один з одним, приходять до спільного рішення, здійснюють взаємодопомогу, демонструють самоконтроль в спілкуванні з іншими дітьми.

Результати аналізу отриманих в результаті спостереження даних свідчать про те, що більшість старших дошкільнят, що взяли участь в емпіричному дослідженні, мають середній і низький рівень розвитку навичок міжособистісного спілкування, у них спостерігається наявність своєрідної «комунікативної глухоти» як нездатності бачити і чути іншого, що є суттєвою перешкодою у формуванні міжособистісних відносин. Результати спостереження свідчать про невисокий рівень групової згуртованості. У дитячому колективі відсутня єдність, спостерігається формування лише окремих угруповань по симпатіям, загальним інтересам та ін. Діти переважно роз'єднані, є лише окремі лідери, що придушують особистості інших.

Далі, з метою визначення рівня розвитку навичок міжособистісного спілкування старших дошкільнят нами було проведено діагностику за методикою «Потреба в спілкуванні (ПС)» (табл.2.2).

Таблиця 2.2

Результати діагностики потреби в спілкуванні дітей старшого дошкільного віку (n=20) (констатуючий етап)

Показник ПС		Статистика	Стандартна помилка
Середнє в групі		5,0000	,39068
95% довірчий інтервал для середнього	Нижня границя	4,1823	
	Верхня границя	5,8177	
5% усічене середнє		4,9444	
Медіана		5,0000	
Дисперсія		3,053	
Стд. Відхилення		1,74718	
Мінімум		2,00	
Максимум		9,00	
Розмах		7,00	
Міжквартильний розмах		1,75	
Асиметрія		,789	,512
Експес		,631	,992

Результати проведеної діагностики свідчать про те, що в групі дітей старшого дошкільного віку показник розвитку потреби в спілкуванні знаходиться на середньому рівні та складає ($5 \pm 1,74$). На достатньо низький показник ПС в групі на нашу думку вплинула вимушена ізоляція дітей від однолітків внаслідок військових подій в Україні закриття та перехід в дистанційний режим більшості дошкільних закладів області.

Слід зазначити, що потреба в спілкуванні є однією з основних соціогенних потреб дитини. Вона виникає у процесі накопичення досвіду у міжособистісній взаємодії. В її основі лежить потреба дитини в емоційному контакті, соціалізований пошук контактів та відповідна техніка їх задоволення. Результати діагностики свідчать про те, що в більшості старших дошкільнят потреба в спілкуванні розвинута на середньому рівні (75%) – 15 осіб (рис.2.1).

Рисунок 2.1. Рівні розвитку потреби в спілкуванні в групі (n=20)

Потреба у спілкуванні проявляється у прагненні дитини належати до групи, бути її членом, взаємодіяти з нею, брати участь у спільній діяльності, перебувати разом, надавати та приймати допомогу. Вона призводить до відмови від егоїстичних установок задля встановлення контактів та дружніх зв'язків між членами групи. Потреба в спілкуванні у старших дошкільнят проявляється також у прагненні брати участь у спільних діях (іграх). Дитина ніби прагне зменшити дистанцію між собою та іншими членами групи. Таким чином, потреба у

спілкуванні стимулює, підтримує та спрямовує діяльність дитини зі спілкування з іншими людьми. Діти, що мають низький рівень потреби в спілкуванні (15%) – 3 особи в групі не мають схильності до участі у спільних заходах, метою яких є встановлення гарного настрою та теплих взаємин в колективі. У 2 дітей в групі виявлено високий рівень потреби в спілкуванні (10%), їх відрізняють наступні риси: прагнення до відновлення добрих відносин в групі, бажання брати участь в спільних заходах, прагнення допомагати іншим та схильність виявляти участь та допомагати дітям.

Далі за допомогою тесту комунікативних умінь в адаптації для дітей старшого дошкільного віку нами було визначено рівень сформованості комунікативних умінь дітей у спілкуванні з однолітками і з дорослими людьми (табл.2.3).

Таблиця 2.3

Результати діагностики рівня сформованості комунікативних умінь дітей у спілкуванні (n=20) (констатуючий етап)

Комунікативні вміння	№	Мін	Мах	Середн є	Стд. помилк а	Стд. відх.
Правильні реакції	20	8,00	20,00	13,3000	,82110	3,67209
Неправильні реакції, в тому числі:	20	3,00	18,00	16,7000	0,3472	3,69074
Пасивні	20	3,00	16,00	8,8000	,96954	4,33590
Агресивні	20	4,00	18,00	7,9000	,68403	3,05907

Отже, в результаті діагностики в групі старших дошкільників було виявлене переважання неправильних комунікативних реакцій ($16,7 \pm 3,69$) проти правильних ($13,3 \pm 3,67$) (рис.2.2).

До початку навчання в початковій школі у дітей старшого дошкільного віку значно зростає бажання до правильної, гармонійної побудови взаємин з однолітками і дорослими. Як постійні, так й епізодичні контакти вимагають наявності в дитини комунікативних умінь. Володіння комунікативними вміннями робить спілкування легким та приємним. З іншого боку, недостатня

сформованість комунікативних умінь нерідко призводить до виникнення неправильних комунікативних реакцій (пасивних чи агресивних): конфліктних ситуацій, проявів агресивності, нічим не виправданої ворожості або, навпаки, пасивності, бездіяльності, байдужості щодо потреб і прохань інших людей.

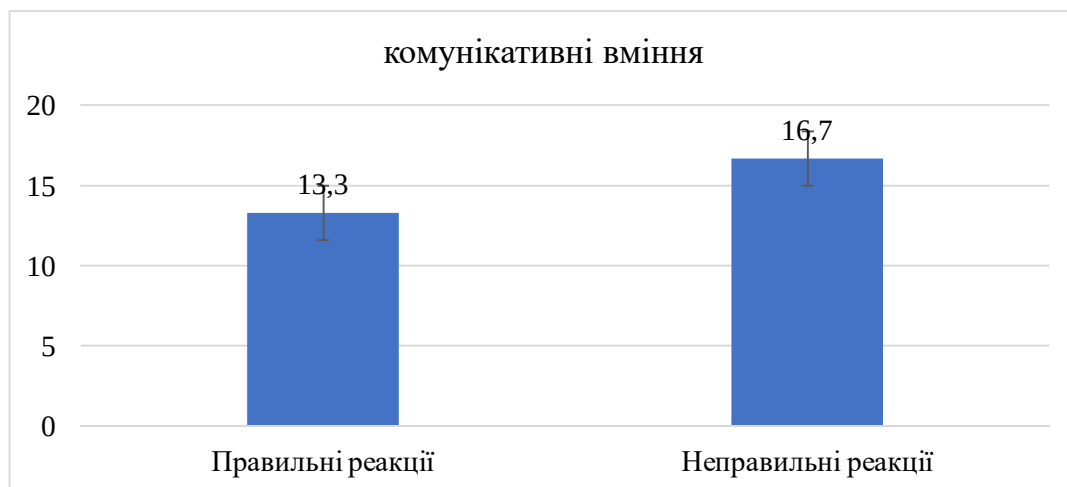

Рисунок 2.2. Сформованість комунікативних умінь дітей у спілкуванні (n=20) (констатуючий етап)

Комунікативні вміння в дитині можливо розвинути різними способами: завдяки особистому прикладу дорослих, з читання літератури, внаслідок спеціального навчання правилам культурної поведінки і навіть шляхом спеціальних тренувальних вправ та ігор.

Далі для виявлення сформованості комунікативних умінь у дітей старшого дошкільного віку нами було проведено діагностику за методикою «Вивчення вільного спілкування» (табл.2.4).

Таблиця 2.4

Результати діагностики вільного спілкування дітей старшого дошкільного віку (n=20) (констатуючий етап)

Параметр	Кількість, осіб	Питома вага (%)
Інтенсивність	5	25,00%
Вибірковість	4	20,00%
частота контактів	4	20,00%
Тривалість	1	5,00%
наявність мотивації	6	30,00%
Всього	20	100,00%

Результати аналізу даних діагностики свідчать про невисокий рівень формування навичок вільного спілкування в групі старших дошкільнят. В групі старших дошкільнят достатню інтенсивність контактів виявлено у 5 дітей (25%), вибірковість у спілкуванні виявляють 4 дітей (20%), частота контактів проявляється у спілкуванні 4 дітей (20%), мотивовані на спілкування всього 6 дітей у групі (30%) (рис.2.3). Особистісні симпатії – як мотив спілкування виявлено в 1 дитини (5%) зовнішні мотиви спілкування мають 2 дитини (10%), мотиви спільної діяльності виявлено у 3 дітей (15%).

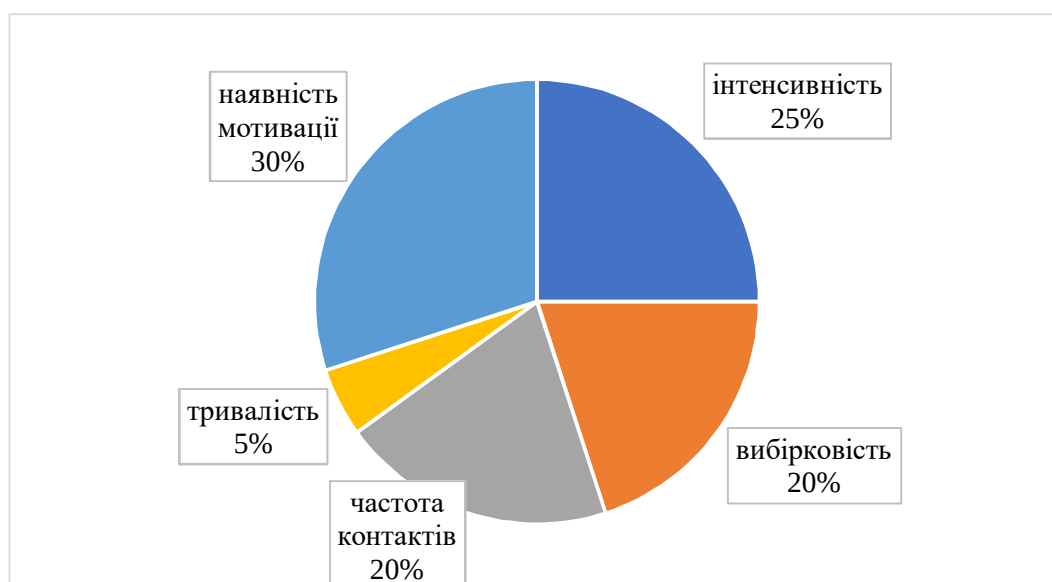

Рисунок 2.3. Сформованість комунікативних умінь (вільного спілкування) у дітей старшого дошкільного віку (n=20) (констатуючий етап)

За результатами діагностики було виявлено, що одним із найпоширеніших мотивів спілкування старших дошкільнят в групі є мотиви спільної діяльності, які виявляються в ході ігрової діяльності (30%). Зазначимо, що необхідний рівень сформованості навичок міжособистісного спілкування у старшому дошкільному віці забезпечується створенням мотивації спілкування. Розвиток спільної діяльності з однолітками, особливо ігор із правилами, сприяє формуванню мотивів спілкування.

Необхідно відзначити, що велике значення у розвитку навичок міжособистісного спілкування дитини-дошкільника мають мотиви встановлення та збереження позитивних взаємин з іншими дітьми.

Наступним етапом дослідження стала діагностика «Я»-концепції дітей старшого дошкільного віку. Нами було оцінено загальний рівень самовідношення дітей старшого дошкільного віку 5-7 років, а також їх ставлення до себе в наступних сферах: поведінка, тривожність, спілкування, задоволеність життєвої ситуацією, впевненість у собі (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

**Результати діагностики «Я»-концепції дітей старшого дошкільного віку
(n=20) (констатуючий етап)**

Фактор	№	Мін	Мах	Середн є	Стд. відх.
Поведінка	20	3,00	8,00	5,3500	1,42441
Тривожність	20	2,00	7,00	3,8000	1,50787
Спілкування	20	1,00	8,00	3,8500	1,59852
Щастя та задоволеність життям	20	4,00	8,00	5,7000	1,17429
Впевненість у собі	20	1,00	6,00	4,4500	1,35627
Загальний рівень самооцінки	20	3,60	6,40	4,6300	,69970

Результати діагностики свідчать про те, що більшість дітей старшого дошкільного віку мають середній рівень самооцінки ($4,63 \pm 0,69$), що відповідає соціальному нормативу розвитку дітей даної вікової групи.

Поведінка більшості дітей характеризується низькими та середніми показниками. В групі показник поведінки знаходиться на середньому нормативному рівні та складає ($5,35 \pm 1,42$). Для низьких і середніх результатів додатково корисно виявити ставлення дітей до такої поведінки - вона може характеризувати негативне ставлення до вимог – «поводжуся погано і дуже цим задоволений».

Результати діагностики свідчать про середній рівень тривожності дітей в групі ($3,8 \pm 1,5$).

Уміння спілкуватися в групі дітей розвинуто на середньому рівні ($3,85 \pm 1,59$). Тільки 2 дошкільнят (10%) продемонстрували високий рівень розвитку уміння спілкуватися.

Середній рівень впевненості у собі свідчить про реалістичну самооцінку більшості дітей в групі ($4,45 \pm 1,35627$) (рис. 2.4).

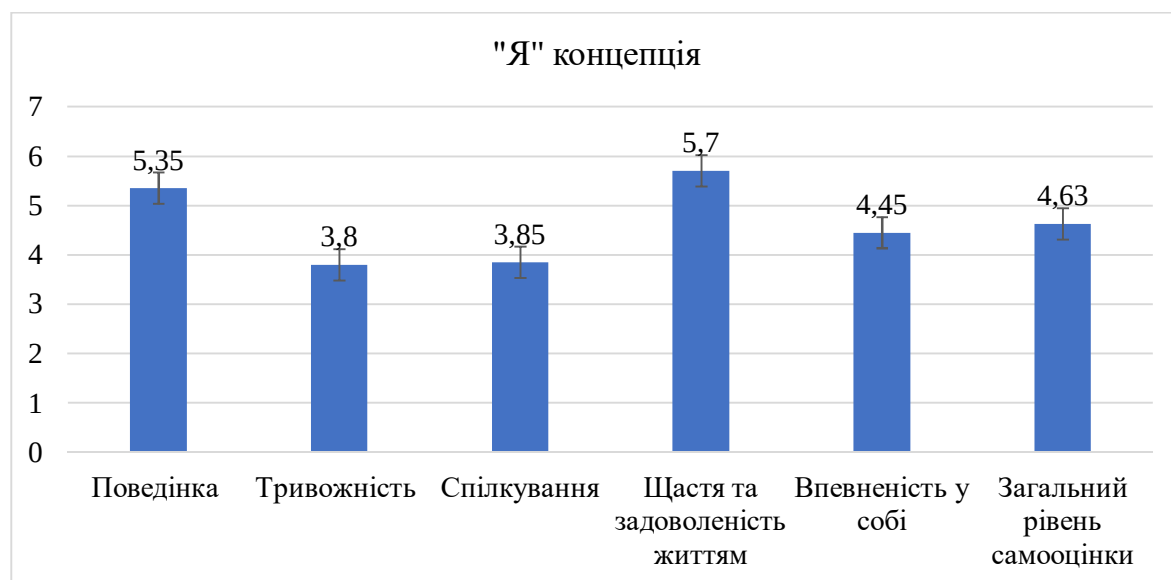

Рисунок 2.4. Формування «Я»-концепції старших дошкільників (констатуючий етап)

Слід зазначити, що найвищий ранг з числа виокремлених критеріїв формування «Я»-концепції в групі дітей належить фактору «щастя та задоволеність життям» ($5,7 \pm 1,17$) – вище середнього. Когнітивний та емоційний розвиток дітей багато в чому залежить від їх суб'єктивного благополуччя, від того, наскільки дитина відчувається щасливою або нещасливою. Дошкільний вік є визначальним для формування відчуття щастя. Основний вплив на цей процес мають батьки. Чинником щастя дошкільників є їх суб'єктивне сприйняття відносин у сім'ї як сприятливих.

Таким чином, результати проведеного дослідження надали можливість побачити реальну конкретну картину розвитку навичок міжособистого спілкування у групі старших дошкільників. На констатуючому етапі дослідження виявлено досить низький рівень розвитку навичок міжособистісного спілкування дошкільнят: слабка ініціативність та чутливість на вплив однолітків. Потрібно зазначити на те, що в мотивах до міжособистісного спілкування велику цінність для дітей у старшому дошкільному віці становлять моральні якості однолітка, і в

першу чергу вміння дружно грати в колективі ровесників, не битися, не сваритися, поступатися іграшками, ділитися іграшками та гостинцями.

Більшість дітей старшого дошкільного віку, які взяли участь в експерименті, володіють недостатньо розвиненими навичками міжособистісного спілкування. Враховуючи виявлені проблеми у формуванні навичок міжособистісного спілкування між старшими дошкільнятами, необхідно проводити корекційно-розвивальні заходи щодо їх зміцнення, покращувати стан взаємодії між дошкільнятами, підвищувати мотивацію до спілкування, що можливо за допомогою активного залучення дошкільнят до спільної діяльності в ігровій формі.

2.3 Зв'язок між розвитком навичок міжособистого спілкування та формуванням «Я»-концепції дітей старшого дошкільного віку

Для підтвердження висунутої раніше гіпотези за допомогою кореляційного аналізу (ро Спірмена) нами було досліджено зв'язок між розвитком навичок міжособистого спілкування та формуванням «Я»-концепції дітей старшого дошкільного віку (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Зв'язок між розвитком навичок міжособистого спілкування (НМС) та формуванням «Я»-концепції дітей старшого дошкільного віку

Фактор		Критерії формування «Я»-концепції						НМС
		П	Т	С	ЗЖ	ВС	ЗРС	
П	Коефіцієнт кореляції	1,000	-,533*	,501*	,540*	,433	,871**	,112
	Знч. (2-сторін)	.	,016	,024	,014	,057	,000	,639
	N	20	20	20	20	20	20	20
Т	Коефіцієнт кореляції	-,533*	1,000	-,605**	-,288	-,613**	-,447*	-,017
	Знч. (2-	,016	.	,005	,218	,004	,048	,943

	сторін)							
	N	20	20	20	20	20	20	20
С	Коефіцієнт кореляції	,501*	-,605**	1,000	,369	,468*	,558*	,214
	Знч. (2-сторін)	,024	,005	.	,109	,037	,011	,366
	N	20	20	20	20	20	20	20
ЗЖ	Коефіцієнт кореляції	,540*	-,288	,369	1,000	,131	,554*	,161
	Знч. (2-сторін)	,014	,218	,109	.	,581	,011	,497
	N	20	20	20	20	20	20	20
ВС	Коефіцієнт кореляції	,433	-,613**	,468*	,131	1,000	,633**	,034
	Знч. (2-сторін)	,057	,004	,037	,581	.	,003	,886
	N	20	20	20	20	20	20	20
ЗРС	Коефіцієнт кореляції	,871**	-,447*	,558*	,554*	,633**	1,000	,053
	Знч. (2-сторін)	,000	,048	,011	,011	,003	.	,825
	N	20	20	20	20	20	20	20
НМС	Коефіцієнт кореляції	,112	-,017	,214	,161	,034	,053	1,000
	Знч. (2-сторін)	,639	,943	,366	,497	,886	,825	.
	N	20	20	20	20	20	20	20

*. Кореляція значуща лише на рівні 0.05 (2-стороння).

**. Кореляція значуща лише на рівні 0.01 (2-стороння).

На рисунку 2.5 побудуємо кореляційну плеяду зв'язків між розвитком навичок міжособистого спілкування (НМС) та критеріями, що складають «Я»-концепцію дітей старшого дошкільного віку.

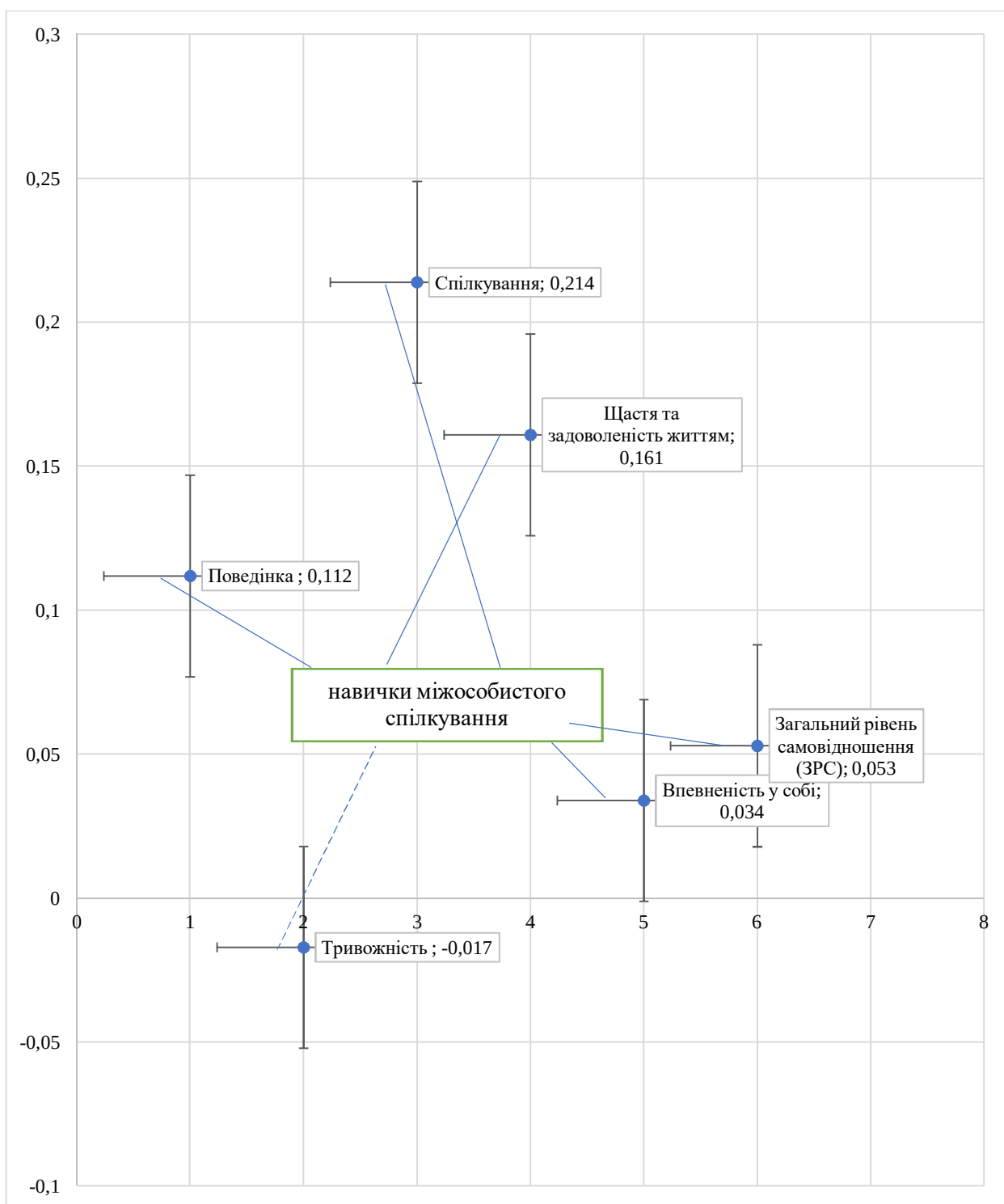

Рисунок 2.5. Кореляційна плеяда (зв'язки між розвитком навичок міжособистого спілкування (НМС) та формуванням «Я»-концепції дітей старшого дошкільного віку)

В результаті проведеного аналізу нами було виявлено прямий зв'язок між розвитком навичок міжособистого спілкування та формуванням «Я»-концепції

дітей старшого дошкільного віку за наступними критеріями: поведінка (,112), спілкування (,214), щастя та задоволеність життям (,161), впевненість в собі (,034), загальний рівень самооцінки (,053). Це свідчить про те, що успіх розвитку навичок міжособистого спілкування залежить від рівня формування даних складових «Я» концепції. Також нами було виявлено зворотний взаємозв'язок між показником НМС та критерієм розвитку «Я»-концепції: тривожність (-,017), що свідчить про те, що з розвитком навичок міжособистого спілкування старших дошкільників показник тривожності буде мати позитивну тенденцію до зниження.

У старшому дошкільному віці йде активне освоєння як картини світу, так й складання власної картинки «Я», образу себе, «Я»-концепції, що проявляється у поведінці дитини, позначається в особистісному зростанні та побудові ефективної міжособистої взаємодії між дітьми. У формуванні позитивної Я-концепції дошкільнят необхідний досвід, що складається у процесі перетворювального характеру. Ці перетворювальні акти пов'язані з провідними видами діяльності у цьому віці, з реальними кроками взаємодії, так званими Я-зусиллями, в ході яких змінюється і Я дитини. Одним із засобів формування «Я» виступає гра.

Гра представляє унітарні можливості формування «Я» дитини старшого дошкільного віку. Вона дозволяє формувати нові лінії «Я», підвищувати самооцінку, усвідомлювати особистісний багаж, рефлексувати, аналізувати та оцінювати його, робити висновки, прогнозувати його застосування надалі та ін.

Розвиток та наповнення образу «Я», афективне самосприйняття відбувається в міру поступової соціалізації старших дошкільників, розвитку в них навичок міжособистого спілкування.

РОЗДІЛ 3

КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНА РОБОТА З РОЗВИТКУ НАВИЧОК МІЖОСОБИСТОГО СПІЛКУВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

3.1. Розробка програми розвитку навичок міжособистого спілкування старших дошкільників засобами Event-технологій

Суть формуючого експерименту полягає у створенні та впровадженні програми розвитку навичок міжособистого спілкування старших дошкільників засобами Event-технологій, спрямованої на формування навичок міжособистісного спілкування старших дошкільнят. При цьому важливою умовою міжособистісного спілкування старших дошкільнят у ході формуючого експерименту стало встановлення соціально-прийнятих відносин між дітьми.

Старший дошкільний вік – дуже короткий відрізок у житті дитини. При цьому він має вирішальне значення для розвитку особистості. У цей період життя розвиваються всі межі психіки дитини, закладається фундамент для діагностики та корекції рівня розвитку, розвивається пізнавальна активність, навички міжособистого спілкування, формуються творчі нахили та інтереси.

З метою підвищення ефективності системи корекційно-розвиваючого супроводу дітей старшого дошкільного віку, спрямованого на розвиток навичок міжособистого спілкування нами була розроблена корекційна програма, що складалася з циклу Event-заходів.

Метою формуючого експерименту стало проведення психокорекційної роботи щодо підвищення рівня формування навичок міжособистого спілкування дітей старшого дошкільного віку засобами Event-технологій.

Для ефективного використання методів та засобів психокорекційної роботи щодо підвищення рівня навичок міжособистого спілкування старших дошкільнят перед початком формуючого етапу експерименту нами було проведено діагностичне обстеження стану розвитку навичок міжособистого спілкування в

групі дітей. Проведення діагностики на початку та наприкінці емпіричного дослідження допоможе забезпечити диференційований підхід та цілеспрямованість у роботі з психокорекції, а також визначити ефективність розробленої програми в роботі з групою.

В основу розробки програми психокорекції навичок міжособистого спілкування було покладено провідні положення сучасної вікової психології.

Термін реалізації програми складає 4 тижні: 12 занять (Event-заходів) по 60 хвилин (всього 12 годин).

Мета: корекційної програми: розвиток навичок міжособистого спілкування, формування позитивної Я-концепції: підвищення впевненості у власних силах, актуалізація потенціалу кожної дитини та корекція поведінкових реакцій засобами казкотерапії та соціально-психологічних ігор.

Завданням програми є:

1. Корекція та розвиток навичок міжособистого спілкування, формування в дітей старшого дошкільного віку адекватних емоційних реакцій щодо себе та своїх можливостей, по відношенню до оточуючих дітей

2. Навчання дітей технікам конструктивного вирішення міжособистісних конфліктів;

3. Формування в дітей віком досвіду конструктивної взаємодії як із дорослими, і з однолітками.

4. Сприяння створенню гармонійної «Я»-концепції

Психокорекційний комплекс включає чотири основних блоки (рис.3.1):

- 1 етап – діагностичний включає в себе 1 зустріч, що розрахована на діагностику навичок міжособистої взаємодії дошкільників.

- 2 етап є настановним, він включає в себе 2 заняття, що є спрямованими на встановлення контакту з дітьми, налаштувати їх на спільну роботу.

- 3 етап – корекційно-розвиваючий включає 10 івент-заходів (Метелики, Три коти, Маленька Хмаринка, Герої в масках, Маша та ведмідь, Сміливий Єнот, Лунтик в кругу друзів, Загублений острів дружби і добра, Павутинка щастя,

Фіксики). Дані заняття спрямовані на корекцію та розвиток міжособистої взаємодії, розвиток позитивної Я-концепції дітей.

4 етап – контрольна діагностика – 1 зустріч.

Рисунок 3.1. Складові психокорекційного комплексу

Форма роботи: групова

Види психокорекційного впливу: переконання, навіювання, наслідування, підкріплення.

Особливістю програми стало використання різноманітності методів роботи: метод ігрової терапії, методи арттерапії, танцювальна терапія, казко терапія, психогімнастика, методи поведінкової корекції, методи соціальної терапії (Г.В. Бурменська, Є.І. Захарова), метод заміщувального онтогенезу.

Для того щоб навчати дітей навичкам міжособистого спілкування, необхідно грамотно сформулювати їх поведінку. Для цього підходить функціональний аналіз поведінки - дисципліна, заснована на наукових поглядах Б. Ф. Скіннера, зокрема, на концепції оперантного обумовлення де відбувається підкріплення бажаної поведінки та покарання небажаної поведінки.

Категорія: старший дошкільний вік.

Психологічними умовами реалізації програми є:

- створення на заняттях сприятливої психологічної атмосфери;
- неодмінне привернення уваги дітей;
- пробудження в учасників занять інтересу до виконання завдань.

Принципи реалізації програми

1. Доступність: облік вікових та психофізичних особливостей дітей; адаптованість матеріалу до віку.

2. Систематичність та послідовність: поступова подача матеріалу від простого до складного; часте повторення засвоєних правил і норм.

3. Диференціація – створення сприятливого психологічного клімату в колективі.

Завдання психолога: вивести дітей на новий рівень особистісного розвитку; сприяти розвитку навичок міжособистого спілкування; підвищити соціально-психологічний статус особистості колективі однолітків; допомогти дитині у самовираженні та активізації творчого потенціалу.

План заходів щодо впровадження психокорекційної програми представлений у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

План реалізації психокорекційної програми розвитку навичок міжособистого спілкування

№	Заходи
1.	Перший етап – діагностичний (пошуково-теоретичний) Вивчення науково-психологічної літератури на тему дослідження; Підбір методичного матеріалу та відбір методик діагностики; Діагностика рівня розвитку навичок міжособистого спілкування Розробка програми психокорекції. Планування івент-заходів. Створення матеріально-технічних, кадрових, організаційних, науково-методичних умов.
2.	Другий етап – дослідно – експериментальний На даному етапі реалізації психокорекційної програми проводяться івент-заходи – 12 занять з елементами театралізації
3	Третій етап – аналітичний (узагальнюючий) Контрольна діагностика. Обробка результатів Оцінка ефективності результатів програми

В основу розробленої програми занять лягли методичні напрацювання психологів – новаторів у галузі дитячої корекційної психології (З.Я. Ковальчук, Н.П. Панчук, С.Б. Кузікова та ін.). Запропонована програма спрямована на

розвиток міжособистого спілкування, формування комунікативних навичок у дітей, розвиток самостійності, уваги та творчих здібностей, підвищення мотивації до досягнення успіху.

Використані в психокорекційної роботі з дошкільниками ігрові програми мають три напрямки, які, чергуються між собою: активні ігри, пасивні розваги та творчі конкурси. Наприклад, після естафети (активна гра) діти складають пазл (пасивна) або отримують завдання намалювати картинку (творчий конкурс), а після цього знову грають в енергійні «музичні стільці». Це потрібно для того, щоб зберегти на заняттях динаміку свята та загальний добрий настрій дитини.

Вправи на створення атмосфери доброзичливості і співучасті:

Гра «Ти мені подобаєшся!» Усі діти сидять у колі. Одна дитина йде по колу і торкається будь-якої дитини, що сидить у колі. Вони удвох починають бігти по колу у протилежні боки. Коли діти зустрічаються, вони зупиняються, тиснуть один одному руки і кажуть: «Привіт! Ти мені подобаєшся, бо...!» і вигадують закінчення фрази. Перший гравець повертається в коло, а другий торкається голови іншого граючого і гра продовжується (необхідно, щоб кожна дитина взяла участь у грі).

Активні ігри:

Ігри-змагання (10% часу заняття): тематичні інтерпретації «пошуку скарбів», пошуку ключів, щоб відкрити заповітну «скриню бажань» та спортивні ігри (естафети та ін.)

Командні ігри (70% всього часу заняття): командна гра - можливість запросто подружити дітей різної статі, віку, комплекції. Командні ігри несуть у собі певну задумку, вони становлять частину сценарію івент-заходу, відповідають якомусь антуражу. Це все – допомагає маленьким учасникам глибше поринути у ігрову реальність сценарію.

Гра: «Метелики та ловці». Усі діти діляться на 2 команди: метелики та ловці. Завдання «ловців» упіймати «метелика» в сачок, завдання метелика – втекти від ловця в будиночок.

Гра: «Акулій риф». Щоб отримати заповітний ключ до скрині з сюрпризами, дітям потрібно пройти через перешкоду по тоненькій доріжці між підвішеними на різній висоті акулами.

Гра: «Лабіринт дракона». Потрібно пройти лабіринтом, побудованим з картонних коробок так, щоб не доторкнутися до жодної зі стінок і не розбудити дракона дзвоном. А в кінці лабіринту буде щось, здатне здивувати дітей.

Пасивні розваги (20% заняття). Пасивні ігри не вимагають досягнення результату (перемоги) значної витрати енергії:

Гра «Бінго»

Гра «У гості до Міккі Мауса» за мотивами популярних мультфільмів

Гра «Оркестр дзвіночків»

«Музичні хвилинки» - пасивні ігри, що передбачають створення цілого оркестру музичних інструментів «винайдених» із підручних засобів. Наприклад, у сценарії за мотивами популярного дитячого мультфільму «Лунтик та його друзі» дітки дзвонять у дзвіночки павука-поета Шнюка

Пісочна анімація - на пісочній анімації психолог малює історію в картинках піском на спеціальному столі (приблизно 10 хвилин) і потім дітки намагаються теж малювати під керівництвом ведучого.

Малювання світлових картин - малювання спеціальним лазерним ліхтариком на полотні. Спочатку малює психолог – розповідає історію у картинках, а після цього всі бажаючі намагаються помалювати під керівництвом майстра.

Розробка Event-заходу на групову взаємодію «Три коти» (60 хвилин)

Мета: розвиток навичок групової взаємодії, згуртування групи; допомога у здійсненні емоційно значущого вибору під час вступу в контакт; розвиток умінь у дітей на координацію спільних дій; усвідомлення важливості взаємовідносин із колективом, корекція тривожності, замкнутості та агресивності.

Програма заходу:

1 Привітання психолога (3 хвилин)

Вправа «Квіточка» (5 хвилин). Мета: привітання, встановлення на позитивний настрій.

Психолог просить дітей привітати один одного за допомогою уявної квітки, наділяючи її різними запахами. Наприклад: «Моя квіточка пахне шоколадом! Привіт (ім'я дитини). Я дарую тобі квіточку із запахом шоколаду». Уявна квітка передається далі по колу.

2 Розминка. Квест: «Слідами Коржика, Компоту та їх молодшої сестрички Карамельки». Для його проведення використовуються вирізані з паперу сліди та конвертики із запитаннями, пов'язаними з мультфільмом. За правильні відповіді малюкам підказують, куди рухатися далі. Таким чином вони прийдуть до місця, де для них підготовлені веселі завдання, конкурси, естафети та вікторини (5 хвилин).

Вправа: «Коржик-винахідник» (5 хвилин). Мета: згуртування групи, виховання здатності до узгодженої взаємодії.

Діти поділяються на пари. Одна дитина в парі виконує роль кота-винахідника, інша – робота. Робот, шукаючи прихований предмет, рухається за вказівкою кота-винахідника прямо, ліворуч і ін. Потім діти змінюються ролями.

3 Головна частина

Вправа «Сліпий і поводитир» (5 хвилин). Мета: розвиток почуттів довіри до іншого та відповідальності за нього. Психолог пропонує дітям поділитися на пари і стати парам одна за одною, беручи на себе роль сліпого та поводитира. Поводир, що йде ззаду, обіймає сліпого за талію, сліпий стоїть із заплющеними очима. Потім поводитир швидко, але з максимальною обережністю водить сліпого по кімнаті. Потім діти міняються місцями. Наприкінці відбувається обговорення почуттів, які відчували діти під час проведення вправи. Ця вправа спрямована на розвиток почуття довірливості до іншого та відповідальності за нього. Сприяє формуванню вольової регуляції поведінки.

Рухлива гра «Три коти» (5 хвилин). Мета: розвиток вміння на координацію спільних дій.

Хід проведення. Окреслюється коло, у центрі – кіт-Компот. На ньому пояс, у який просунуті стрічки - сосиски. Усі граючі стоять поза кола. Кіт-Компот сідає на лавочку стерегти свої сосиски.

За командою психолога усі діти намагаються швидко вбігти в коло та зірвати сосиски з поясу Компоту. До кого кіт-Компот доторкнеться, той вибуває з гри. Перемагає той, хто найбільше зірве сосисок із кота. Умовою гри є те, що сосиски можна зривати лише по одній.

Гра: «Клубочок». Діти поділяються на пари. Їм дають клубочки ниток та олівець. Один гравець тримає клубок, інший намагається намотати нитку на ціпок. Та пара, хто швидше це зробить, виграє (5 хвилин).

Вікторина знання мультика. У ній використовуються різні питання. Наприклад: «Скільки котів живе в сім'ї?», «Ким працює тато трьох кошенят?», «У кого з кошенят кишені завжди сповнені цукерок?», «Хто любить футбол, бадмінтон і стрілянину з лука?», «Що зображено на шапці Коржика?» (5 хвилин).

Гра: «Котячі біги» (5 хвилин). Діти стають навколішки і, помахуючи уявним хвостиком, біжать до фінішу. Хто перший фінішує, той отримує медаль із написом переможця.

Вправа «Емоції» (2 хвилин). Мета: навчити дітей сприймати емоції інших

Психолог озвучує емоцію – радість чи злість. Хто швидше та краще зобразив її, той і переможець. Діти можуть голосно кричати «міу, міу, міу» або грізно шипіти «шшшшшш».

Гра «Впіймати трьох котів» (10 хвилин). Однієї дитині зав'язують очі та просять відшукати котиків. Учасники гри розміщуються по всій кімнаті, займають різні місця та пози, не рухаються. Як тільки ведучий знаходить одного котика він має право зняти пов'язку і передати повноваження виявленому гравцю.

4 Рефлексія. Вправа «Джерело» (3 хвилини).

Необхідне обладнання: аудіозапис звуків води (релаксуючих). Психолог пропонує зайняти дітям розслаблене положення тіла, включає запис, і просить дітей насолоджуватися звуками води і одночасно занурюватися в атмосферу лісу, співу птахів, аромату квітів, звуків водоспаду.

5 Прощання (2 хвилини)

На початку формуючого експерименту спостерігалось, що позитивне міжособистісне спілкування дошкільнят у процесі проведення івент-заходів складалося далеко не у всіх дітей. У поведінці багатьох старших дошкільнят було відзначено переважання егоїстичного, конкурентного ставлення до однолітків. Нами був зафіксований той факт, що форма міжособистісного спілкування старших дошкільнят на заняттях багато в чому обумовлювалася наявністю заснованої на почутті симпатії та вибіркової переваги дитини до однолітка. Однак із кожним новим заняттям у розвитку навичок міжособистісного спілкування дошкільнят спостерігався прогрес.

3.2 Оцінка ефективності корекційної програми із розвитку навичок міжособистісного спілкування старших дошкільників

Результати спостереження свідчать про те, що від заняття до заняття спілкування дітей ставало дедалі активнішим. При цьому сильнішим ставало бажання дітей грати разом з однолітками. Було зазначене, що в процесі сумісної ігрової діяльності у дошкільнят значно зросла здатність до співпереживання одноліткам, у більшості дітей з'явилося прагнення допомогти іншій дитині. Характерним є те, що під час міжособистісного спілкування у грі всі дії старших дошкільнят, були спрямовані на підтримку однолітків, супроводжувалися позитивними емоціями – усмішкою, поглядом у вічі, жестами, що виражають симпатію та близькість.

В результаті аналізу спостереження за тим, як протікало міжособистісне спілкування старших дошкільнят у ході формуючого експерименту було зазначено, що у процесі проведення Event-заходів діти навчилися домовлятися, знаходити спільне рішення. При цьому вони застосовували такі засоби: умовляння, переконання та ін. В ігровій діяльності в дітей розвинулося вміння зважати на інтереси і думку партнерів по грі. Під час ігор дошкільнята навчалися контролювати почуття агресії та мирно вирішувати проблеми, які можуть

виникати у різних соціальних ситуаціях. В процесі проведення Event -заходів дошкільнята набули соціальних навичок міжособистісного спілкування та навчилися практикувати їх, отримали навички, як поводитися в різних соціальних ситуаціях; як ініціювати гру з однолітками, ставити питання та підтримувати однолітків; здобули цінний досвід позитивної взаємодії з оточуючими.

Далі, з метою визначення рівня розвитку навичок міжособистісного спілкування старших дошкільнят нами було проведено повторну діагностику за методикою «Потреба в спілкуванні (ПС)» (табл.3.2).

На нашу думку, на достатньо виражені позитивні зміни показника потреби в спілкуванні дітей старшого дошкільного віку вплинув цикл івент-заходів, в рамках яких в групі формувались навички ефективного міжособистісного спілкування.

Далі за допомогою тесту комунікативних умінь в адаптації для дітей старшого дошкільного віку нами було визначено зміни в сформованості комунікативних умінь дітей у спілкуванні з однолітками і з дорослими людьми (табл.3.3).

Таблиця 3.2

Порівняння результатів діагностики потреби в спілкуванні дітей старшого дошкільного віку (n=20) (контрольний етап)

Показник ПС		Констатуючий етап	Контрольний етап
Середнє в групі		5,0000	6,2588
95% довірчий інтервал для середнього	Нижня границя	4,1823	4,9611
	Верхня границя	5,8177	7,0000
5% усічене середнє		4,9444	6,0874
Медіана		5,0000	6,2588
Дисперсія		3,053	4,150
Стд. Відхилення		1,74718	1,96112
Мінімум		2,00	3,00
Максимум		3,00	9,00
Розмах		7,00	8,00
Міжквартильний розмах		1,75	1,96

Асиметрія	,789	,952
Ексцес	,631	,984

Результати повторної діагностики на контрольному етапі дослідження свідчать про те, що після реалізації корекційної програми, що складалася з івент-заходів в групі дітей старшого дошкільного віку показник розвитку потреби в спілкуванні значно зріс та складає $(6,25 \pm 1,96)$ (рис.3.2).

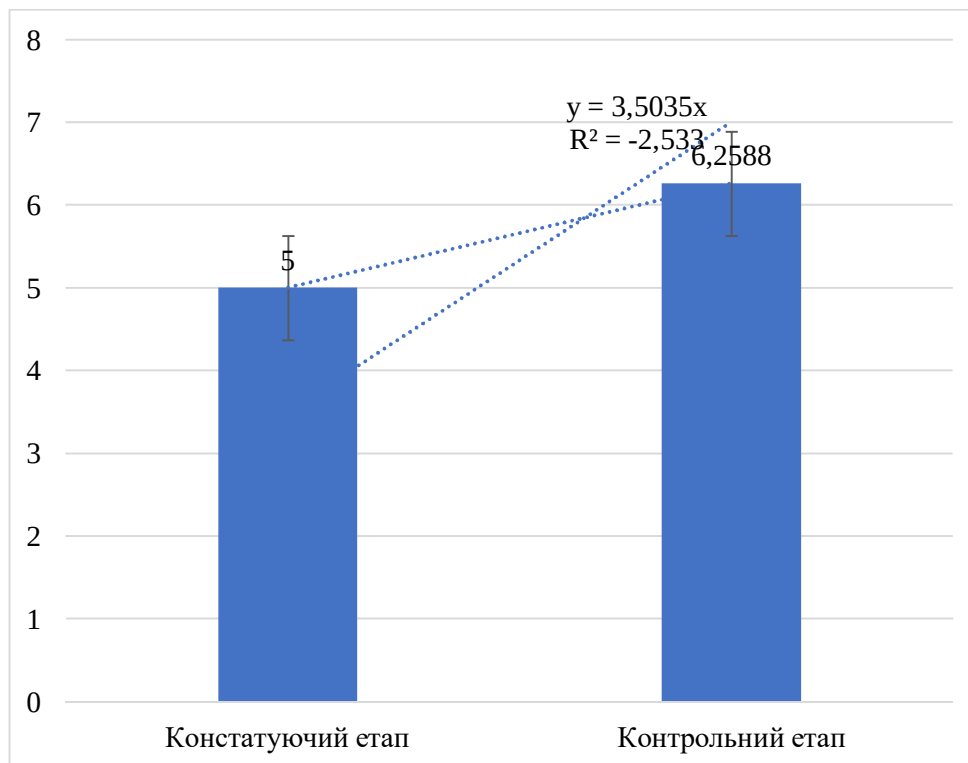

Рисунок 3.2. Зміни в потребі у спілкуванні дітей старшого дошкільного віку (n=20) (контрольний етап)

Таблиця 3.3

Порівняння результатів діагностики рівня сформованості комунікативних умінь дітей у спілкуванні (n=20) контрольний етап

Комунікативні вміння	Констатуючий етап		Контрольний етап	
	Середнє	Стд. відх.	Середнє	Стд. відх.
Правильні реакції	13,3000	3,67209	17,2000	2,14550
Неправильні реакції, в тому числі:	16,7000	3,69074	12,8000	2,96447
Пасивні	8,8000	4,33590	7,5000	3,87155
Агресивні	7,9000	3,05907	5,3000	2,92312

В результаті повторної діагностики в групі старших дошкільників було виявлене позитивні зміни до переважання правильних комунікативних реакцій ($17,2 \pm 2,14$) проти неправильних ($12,8 \pm 2,96$) (рис.3.3).

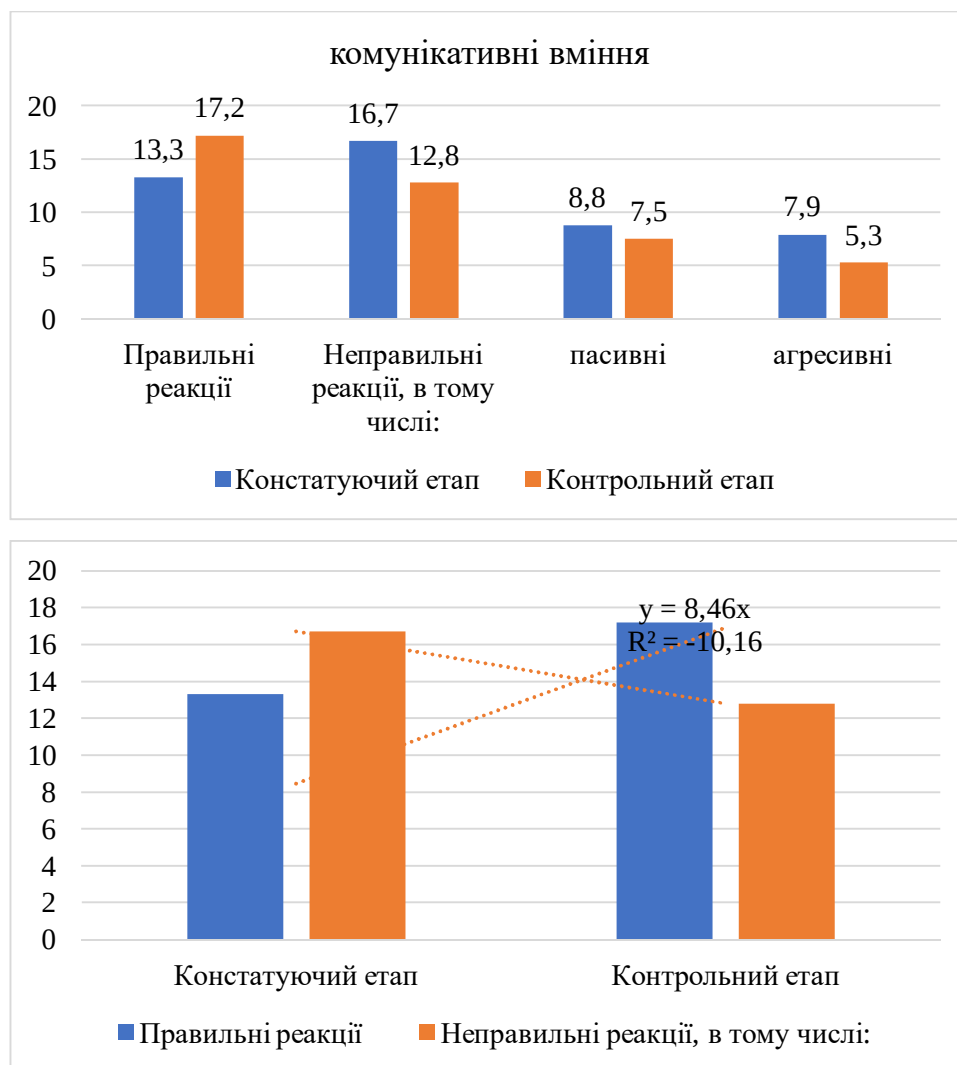

Рисунок 3.3. Зміни в формуванні комунікативних вмінь старших дошкільників (контрольний етап)

Результати контрольного тестування свідчать про виражені позитивні зміни в формуванні комунікативних вмінь старших дошкільників, а саме: математично доведене наявність позитивної динаміки щодо розвитку правильних комунікативних реакцій дітей та вираженої тенденції до зниження рівня вираженості негативних реакцій (пасивних та агресивних).

Далі для виявлення сформованості комунікативних умінь у дітей старшого дошкільного віку нами було проведено повторну діагностику за методикою «Вивчення вільного спілкування» (рис.3.4).

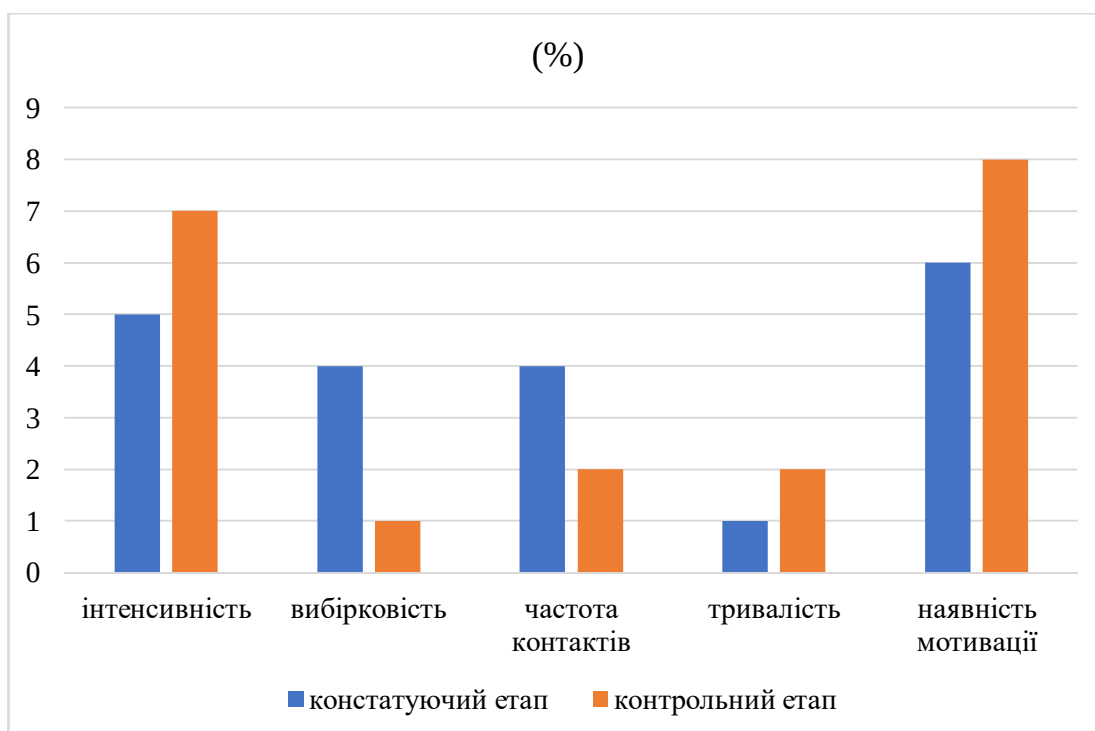

Рисунок 3.4. Зміни в формуванні навичок вільного спілкування старших дошкільників (контрольний етап)

Результати аналізу даних діагностики свідчать про значне покращення навичок вільного спілкування в групі старших дошкільнят. Так, в групі старших дошкільнят підсилились показники: інтенсивність та частота контактів, мотивація на спілкування.

За результатами повторної діагностики виявлено, що одним із ведучих мотивів до спілкування старших дошкільнят в групі є мотиви спільної діяльності, які проявляються в ході сумісної діяльності в процесі проведення івент-заходів.

Наступним етапом дослідження стала діагностика «Я»-концепції дітей старшого дошкільного віку (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Порівняння результатів діагностики «Я»-концепції дітей старшого дошкільного віку (n=20) контрольний етап

Фактор	Констатуючий етап		Контрольний етап	
	Середнє	Стд. відх.	Середнє	Стд. відх.
Поведінка	5,3500	1,42441	6,1522	1,3147
Тривожність	3,8000	1,50787	3,1142	1,2896
Спілкування	3,8500	1,59852	5,7961	2,2017
Щастя та задоволеність життям	5,7000	1,17429	6,0021	1,8824
Впевненість у собі	4,4500	1,35627	5,5817	1,4726
Загальний рівень самооцінки	4,6300	,69970	5,3814	1,1255

Результати контрольної діагностики свідчать про те, що самооцінка дітей старшого дошкільного віку зросла до рівня ($5,38 \pm 1,12$).

Показники поведінки, спілкування, щастя та впевненості в собі також зазнали значних позитивних змін.

Результати повторної діагностики свідчать про зниження рівня тривожності дітей в групі до ($3,11 \pm 1,28$) (рис. 3.5).

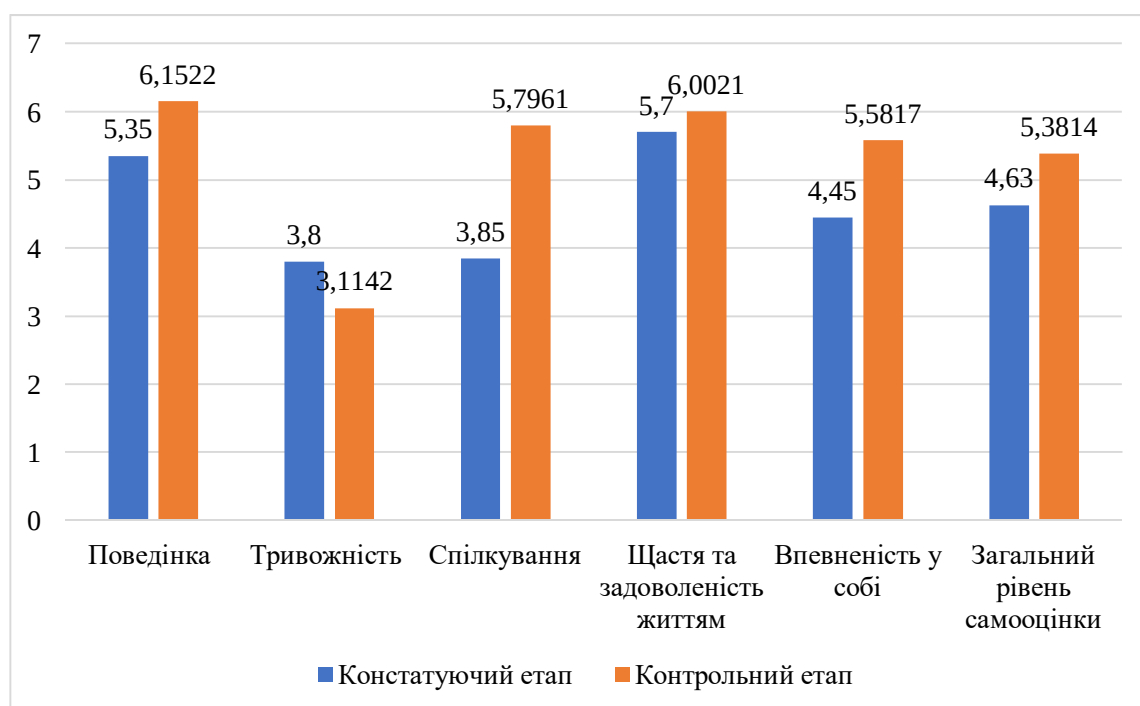

Рисунок 3.5. Зміни в формуванні «Я»-концепції старших дошкільників (контрольний етап)

Таким чином, результати контрольного етапу дослідження надали можливість побачити реальну конкретну картину розвитку навичок міжособистого спілкування та ефективності психокорекційної роботи засобами івент-технологій у групі старших дошкільників. На контрольному етапі дослідження виявлено позитивні зміни рівня розвитку навичок міжособистісного спілкування дошкільнят.

Для підтвердження ефективності реалізованої психокорекційної програми, за допомогою U-критерію Манна-Уїтні при рівні значущості $p < 0,05$ та значення t-критерію Стюдента, розрахуємо статистично значущі відмінності в формуванні показників міжособистого спілкування дітей. Підсумки представлені в таблицях 3.5, 3.6.

Таблиця 3.5

Зміни в формуванні показників розвитку навичок міжособистого спілкування старших дошкільників після реалізації корекційної програми (розрахунок U-критерія Манна-Уїтні)

№	Критерії	Середній ранг		U-критерій	p
		До корекції	Після корекції		
1	Поведінка	5,3500	6,1522	84,00	0,005
2	Тривожність	3,8000	3,1142	59,00	0,005
3	Рівень спілкування	3,8500	5,7961	78,00	0,004
4	Щастя та задоволеність життям	5,7000	6,0021	75,50	0,003
5	Впевненість у собі	4,4500	5,5817	72,50	0,001
6	Загальний рівень самооцінки	4,6300	5,3814	80,00	0,005
7	Потреба у спілкуванні	5,00	6,25	79,00	0,001
8	Комунікативні вміння	13,3	17,2	156,00	0,001

* $p < 0,05$ – рівень значущості

Таким чином, в результаті математичної обробки результатів тестування спостерігаються статистично значущі відмінності у формуванні всіх критеріїв розвитку міжособистого спілкування, зміна деструктивних моделей поведінки на

конструктивні, зниження рівня тривожності, підвищення рівня щастя та загального рівня самооцінки.

U-критерій Манна-Уїтні за критерієм «рівень міжособистого спілкування» дорівнює 78,0. Критичне значення U-критерію Манна-Уїтні при заданій чисельності порівнюваних груп становить 127,0. Значення критерію $78,00 \leq 127,00$, отже відмінності рівня ознаки у порівнюваної групі до та після корекції статистично значущі ($p < 0,05$).

U-критерій Манна-Уїтні за критерієм «комунікативні вміння» дорівнює 156,0. Критичне значення U-критерію Манна-Уїтні при заданій чисельності порівнюваних груп становить 234,0. Значення критерію $156,00 \leq 234,00$, отже відмінності рівня ознаки у порівнюваної групі до та після корекції статистично значущі ($p < 0,05$).

Таблиця 3.6

Зміни в формуванні комунікативних вмінь старших дошкільників після реалізації корекційної програми (розрахунок t-критерію Стьюдента)

Показник	До корекції	Після корекції
Середнє	5	13,3
Дисперсія	3,052632	13,48421
Спостереження	20	20
Кореляція Пірсона	0,631666	
Гіпотетична різниця середніх	0	
df	19	
t-статистика	-12,7832	
P(T<=t) одностороннє	4,42E-11	
t критичне одностороннє	1,729133	
P(T<=t) двостороннє	8,84E-11	
t критичне двостороннє	2,093024	

T-тест Стьюдента, використовується для перевірки статистичних гіпотез про рівність математичних очікувань двох вибірок, або про рівність певного значення математичного очікування однієї вибірки.

Отримане в результаті розрахунків число ступенів свободи: $df = 19$. Двостороннє критичне значення t-критерію Стьюдента = 2,093 при рівні значимості $\alpha = 0,05$

Результати t-тесту свідчать, що середні показники розвитку комунікативних вмінь після проведення івент-заходів (13,3) значно вище, ніж до корекції (5,0), а результати тесту є статистично значимими ($p < 0.05$) (рис. 3.6).

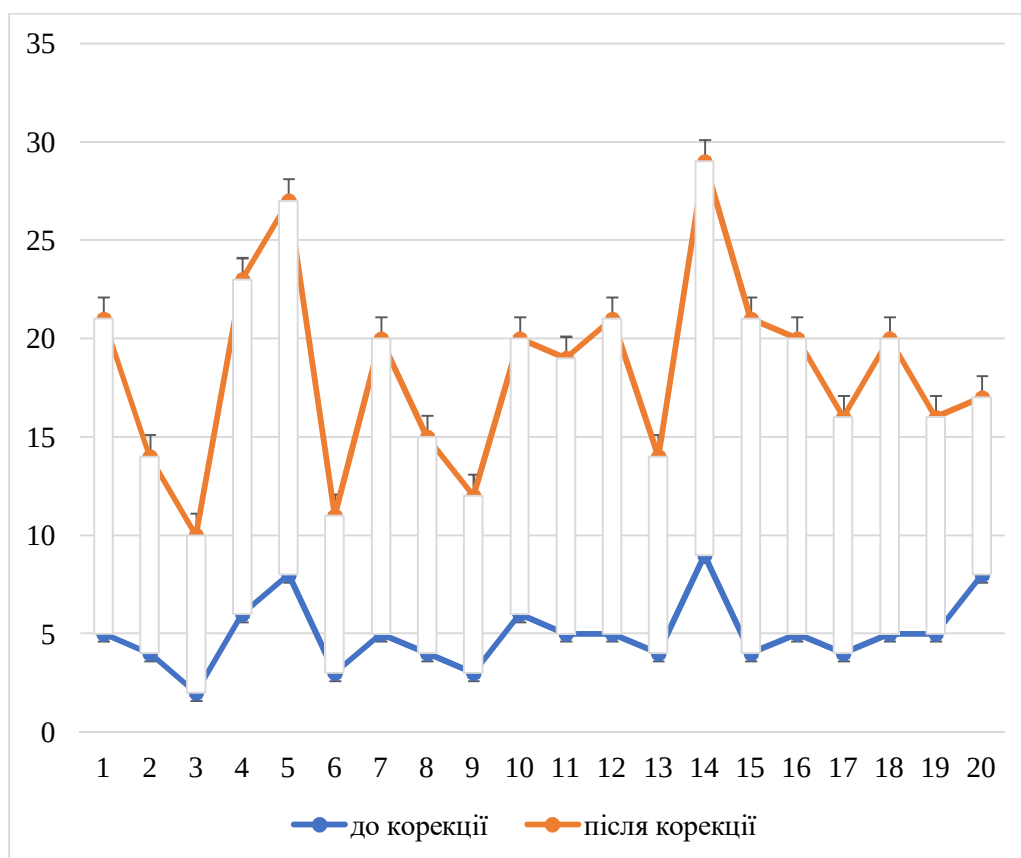

Рисунок 3.6. Зміни в формуванні комунікативних вмінь старших дошкільників після реалізації корекційної програми

Таким чином, в результаті математичної обробки даних тестування на контрольному етапі дослідження спостерігаються статистично значущі відмінності у формуванні комунікативних вмінь та навичок міжособистого спілкування старших дошкільників, що підтверджує раніше висунуту гіпотезу про те, що рівень формування міжособистісного спілкування дітей старшого дошкільного підвищиться при використанні в організації психокорекційної діяльності щодо розвитку комунікаційних здібностей та навичок міжособистого спілкування Event- технологій.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження було встановлено:

Старший дошкільний вік є важливим періодом для психологічного розвитку дитини. Когнітивний, емоційний, соціальний та моторний розвиток є основними аспектами, які формують особистість дитини цього віку. Становлення та розвиток особистості в старшому дошкільному віці охоплює такі фази, як індивідуалізація (прояв своїх індивідуальних можливостей та особливостей) та інтеграція (включення до групи однолітків)

Міжособистісне спілкування – це процес обміну інформацією, ідеями та емоціями між людьми, що передбачає взаємодію та встановлення контакту між співрозмовниками.

Розвиток міжособистісних відносин у дітей старшого дошкільного віку є важливим етапом у формуванні їх особистості. Важливо забезпечити сприятливе оточення для дитини, допомогти їй розвиватися та навчитися ефективно взаємодіяти з іншими людьми.

В сучасному українському суспільстві, де військова агресія РФ проти нашої країни спричинила припинення роботи більшості закладів дошкільної освіти, проблема міжособистісного спілкування старших дошкільників набуває особливої актуальності. Діти дошкільного віку потребують активного та належного спілкування для свого психологічного, соціального та емоційного розвитку. Проте, через військові події ця потреба може бути порушена.

Теорії міжособистого спілкування допомагають розуміти процеси, які відбуваються у взаємодії між людьми, та допомагають вихователям та батькам ефективніше спілкуватися з дітьми.

Психологічні аспекти формування навичок міжособистого спілкування старших дошкільників включають розвиток комунікативних навичок, емоційного і соціального розвитку, формування самосвідомості та саморегуляції.

Event можна охарактеризувати як психолого-педагогічну технологію, яка передбачає організацію заходів з метою розвитку особистості, формування

соціальних навичок та здібностей. Ця технологія базується на інтерактивному та комунікативному підходах до навчально-виховного процесу, що дозволяє учасникам активно взаємодіяти між собою та з вихователями (психологами, педагогами та ін).

Event - технологія означає перетворення заходу шляхом допоміжних ефектів в щось абсолютно виняткове з точки зору відвідувачів. В основу успіху Event-технології покладено ретельне планування та бездоганна організація кожного заходу.

Психолого-педагогічний потенціал «event-технології» як технології організації пізнавальної та дозвільної діяльності дітей полягає: у реалізації особистісних запитів дітей у проведенні культурного дозвілля, у розкритті якостей та властивостей особистості, у їх розвитку, у формуванні комунікативної культури учасників event-заходу; у прояві навчальної функції event-заходу, у пізнанні навколишньої дійсності, в естетико-психолого-релаксаційному ефекті.

Event може бути використаний як психологічний засіб розвитку навичок міжособистісного спілкування старших дошкільників. Для цього можуть бути використані різноманітні ігри, дискусії та інші види активності, що сприяють взаємодії між дітьми та розвитку їх комунікативних навичок. Організатори Event-заходів повинні мати чіткий план заходу, враховуючи особливості розвитку та потреби дітей старшого дошкільного віку. Важливо також забезпечити належну організацію та проведення події, залучивши до цього професіоналів з психологічної сфери.

Результати спостереження за старшими дошкільнятами надали можливість побачити реальну картину розвитку навичок міжособистісного спілкування у групі. На констатуючому етапі дослідження виявлено досить низький рівень розвитку навичок міжособистісного спілкування дітей старшого дошкільного віку в групі: спостерігається занадто слабка ініціативність та чутливість на вплив однолітків. Результати аналізу отриманих в результаті спостереження даних свідчать про те, що більшість старших дошкільнят, що взяли участь в емпіричному дослідженні, мають середній і низький рівень розвитку навичок міжособистісного спілкування,

у них спостерігається наявність своєрідної «комунікативної глухоти» як нездатності бачити і чути іншого, що є суттєвою перепорою у формуванні міжособистісних відносин. Результати спостереження свідчать про невисокий рівень групової згуртованості. У дитячому колективі відсутня єдність, спостерігається формування лише окремих угруповань по симпатіям, загальним інтересам та ін. Діти переважно роз'єднані, є лише окремі лідери, що придушують особистості інших.

Результати проведеної діагностики свідчать про те, що в групі дітей старшого дошкільного віку показник розвитку потреби в спілкуванні знаходиться на середньому рівні та складає $(5 \pm 1,74)$. На достатньо низький показник ПС в групі на нашу думку вплинула вимушена ізоляція дітей від однолітків внаслідок військових подій в Україні закриття та перехід в дистанційний режим більшості дошкільних закладів області.

В результаті діагностики в групі старших дошкільників було виявлене переважання неправильних комунікативних реакцій $(16,7 \pm 3,69)$ проти правильних $(13,3 \pm 3,67)$. Результати аналізу даних діагностики також свідчать про невисокий рівень формування навичок вільного спілкування в групі старших дошкільнят. За результатами діагностики було виявлено, що одним із найпоширеніших мотивів спілкування старших дошкільнят в групі є мотиви спільної діяльності, які виявляються в ході ігрової діяльності (30%).

Результати діагностики свідчать про те, що більшість дітей старшого дошкільного віку мають середній рівень самооцінки $(4,63 \pm 0,69)$, що відповідає соціальному нормативу розвитку дітей даної вікової групи.

Поведінка більшості дітей характеризується низькими та середніми показниками. Середній по групі показник поведінки знаходиться на нормативному рівні та складає $(5,35 \pm 1,42)$.

Результати діагностики свідчать про середній рівень тривожності дітей в групі $(3,8 \pm 1,5)$. Уміння спілкуватися в групі дітей розвинуто на середньому рівні $(3,85 \pm 1,59)$. Тільки 2 дошкільнят (10%) продемонстрували високий рівень розвитку уміння спілкуватися.

Таким чином, результати проведеного дослідження надали можливість побачити реальну конкретну картину розвитку навичок міжособистого спілкування у групі старших дошкільників. На констатуючому етапі дослідження виявлено досить низький рівень розвитку навичок міжособистісного спілкування дошкільнят: слабка ініціативність та чутливість на вплив однолітків.

Більшість дітей старшого дошкільного віку, які взяли участь в експерименті, володіють недостатньо розвиненими навичками міжособистісного спілкування. Враховуючи виявлені проблеми у формуванні навичок міжособистісного спілкування між старшими дошкільнятами, необхідно проводити корекційно-розвивальні заходи щодо їх зміцнення, покращувати стан взаємодії між дошкільнятами, підвищувати мотивацію до спілкування, що можливо за допомогою активного залучення дошкільнят до спільної діяльності в ігровій формі. Шляхи подолання проблеми міжособистісного спілкування дітей старшого дошкільного віку включають створення сприятливого середовища для спілкування та взаємодії.

З метою підвищення ефективності системи корекційно-розвиваючого супроводу дітей старшого дошкільного віку, спрямованого на розвиток навичок міжособистого спілкування нами була розроблена корекційна програма, що складалася з циклу Event-заходів.

Метою формуючого експерименту стало проведення психокорекційної роботи щодо підвищення рівня формування навичок міжособистого спілкування дітей старшого дошкільного віку засобами Event-технологій.

Результати спостереження на контрольному етапі свідчать про те, що від заняття до заняття спілкування дітей ставало дедалі активнішим. Результати повторної діагностики на контрольному етапі дослідження свідчать про те, що після реалізації корекційної програми, що складалася з івент-заходів в групі дітей старшого дошкільного віку показник розвитку потреби в спілкуванні значно зріс та складає $(6,25 \pm 1,96)$ – рівень вище середнього. В результаті повторної діагностики в групі старших дошкільників було виявлене позитивні зміни до переважання правильних комунікативних реакцій $(17,2 \pm 2,14)$ проти неправильних

(12,8±2,96). Результати контрольного тестування свідчать про виражені позитивні зміни в формуванні комунікативних вмінь старших дошкільників, а саме: математично доведене наявність позитивної динаміки щодо розвитку правильних комунікативних реакцій дітей та вираженої тенденції до зниження рівня вираженості негативних реакцій (пасивних та агресивних).

В результаті математичної обробки даних тестування на контрольному етапі дослідження спостерігаються статистично значущі відмінності у формуванні комунікативних вмінь та навичок міжособистого спілкування старших дошкільників, що підтверджує раніше висунуту гіпотезу про те, що рівень формування міжособистісного спілкування дітей старшого дошкільного підвищиться при використанні в організації психокорекційної діяльності щодо розвитку комунікаційних здібностей та навичок міжособистого спілкування Event- технологій.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Айзенбарт М. Ігрова діяльність у контексті соціально-комунікативних умінь старших дошкільників/ Актуальні питання гуманітарних наук: зб. наук. пр. молодих вчених Дрогобиц. держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка. Дрогобич: 2015. Вип. 9. С. 68–73.
2. Андрушко Я. С. Психокорекція: навч.-метод. посібник / Я. С. Андрушко. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 212 с.
3. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2 кн. – Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. Київ: Либідь, 2003. 316с.
4. Білоус О. В. Вікова психологія: Навчальний посібник. Чернігів: Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка, 2015. 108 с.
5. Бобак О.Б. Соціалізація особистості в дошкільному віці як предмет науково-педагогічного вивчення / О.Б. Бобак // Міжвузівський збірник наукових праць молодих учених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич : Посвіт, 2013. Вип. 4. С. 178–184.
6. Богуш А. М. Парадигма «дитинство» в контексті розвитку особистості дошкільника. / Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992-2002 ч.1. Харків. 2002. С. 30-46.
7. Вікова психологія: навчальний посібник / О. Сергєєнкова, О. Столярчук, О. Коханова, О. Пасєка. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 376с.
8. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб. О.В. Скрипченко Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. Київ: Просвіта, 2003. 532с.
9. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб./ О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. Київ: Просвіта, 2011. 347с.
10. Власова О.І. Педагогічна психологія: Навчальний посібник. Київ: Либідь, 2005. 400 с.
11. Волков Б. С., Волкова Н. В. Психологія спілкування в дитячому віці: практичний посібник. Харків: ХНПУ, 2014. 138с.

12. Вудсайд, Дж. Міжособистісне спілкування: теорія і практика. Київ: Видавництво Слово. 2010. 198с.
13. Галаган, В. Я. Основи психології і педагогіки : навч. посіб. / В. Я. Галаган, В. Ф. Орлов, В. В. Ягупов ; за заг. ред. В. В. Ягупова ; Київ. ун-т економіки і технології транспорту; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти Акад. пед. наук України. Київ : КУЕТТ, 2005. 232 с.
14. Гребенюк І. В. Формування уявлення про час у дітей старшого дошкільного віку/ Український психологічний журнал. №5. С. 59-70.
15. Гріффін, Д. Міжособистісне спілкування: теорія і практика. Київ: Видавництво Логос. 2014. 214с.
16. Девідсон, Д. Міжособистісне спілкування: психологічний аспект. Київ: Видавництво Альтернативи. 2003. 134с.
17. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
18. Занков Л.В. Педагогика: Учебник для вузов / Л.В. Занков. - М.: Просвещение, 2002. 286с.
19. Іванова О.М., Петрова Н.С. Розвиток комунікативних навичок у старших дошкільників через ігрову діяльність/ Психологія та педагогіка. № 5. 2020. С. 36-48.
20. Коваленко Т.В. Соціальний розвиток старших дошкільників: проблеми та перспективи/Психологія і суспільство. №4. 2021. С.41-52.
21. Кононко О. Л. Збережемо простір дитинства / Дошк. виховання. 2004. № 1. С. 5-7.
22. Кононко О. Л. Активність як провідна характеристика особистісного становлення дошкільника / Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: Зб. наук. пр. Житомир: Волинь, 2003. Кн. 1. С.29-41.
23. Кононко О. Л. Запорука особистісного зростання дошкільника / Дошкільне виховання. 1999. № 10. С. 3-5.
24. Котирло В. К. Виховання культури поведінки у дітей дошкільного віку / В. К. Котирло. Київ : «Радянська школа», 1963. 103 с.

25. Краутер, Д. Міжособистісне спілкування: підходи та методи. Київ: Видавництво Либідь. 2002. 205с.
26. Кузікова С. Б. Теорія і практика вікової психокорекції : Навчальний посібник / С. Б. Кузікова. 2-ге видання, перероблене, доповнене. Суми: Університетська книга, 2020. 304 с.
27. Кузьменко О.В. Основи педагогічної майстерності: Підручник / О.В. Кузьменко. Київ: Генеза, 2018. 642с.
28. Кутішенко В. Вікова та педагогічна психологія: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 128с.
29. Курінна С. М. Особливості соціалізації дітей шести-семи років у різних умовах життєдіяльності: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.08. Луганськ, 2004. 56с.
30. Лавриченко Н. М. Педагогіка соціалізації: європейські абрисы. Київ: Віра Інсайт, 2000. 218с.
31. Лендрет Г. Л. Ігрова терапія: мистецтво відносин: Пер. з англ. Харків: Фараон.
32. Лисенко А. М., Лисенко В. В. Психологічні особливості розвитку дітей старшого дошкільного віку/ Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. Психологічний журнал. №7. 2022. С.61-88.
33. Литвиненко О.М. Вплив позитивного прикладу дорослих на формування навичок міжособистого спілкування у старших дошкільників/ Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України// Психологія і суспільство. № 8. 2020 С. 105-118.
34. Луценко І.М. Педагогіка: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / І.М. Луценко. Київ: Центр навчальної літератури, 2016. 376с.
35. Максименко, С. Д. Психологія особистості : підруч. для студ. вищ. навч. закладів / С.Д. Максименко, К.С. Максименко, М.В. Папуча ; за ред. С.Д. Максименка. Київ: КММ, 2007. 296 с.
36. Максименко, С. Д. Психологія та педагогіка : підручник / С.Д. Максименко та ін.. Київ : Слово, 2012. 584 с.

37. Могильова Н. Основні напрямки дослідження комунікативного розвитку дітей у вітчизняній психології. Психолінгвістика. 2012. Вип. 10. С. 85-92.
38. Морган, Д. Міжособистісне спілкування: теорія і практика. Київ: Видавництво Парус. 2011. 320с.
39. Основи практичної психології / В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін. Київ: Либідь, 2016. 536 с.
40. Основи психології та педагогіки : навч. посіб. / Х. Ш. Бахтіярова [та ін.]. К. : НТУ, 2008. 256 с.
41. Панчук Н. П. Основи психокорекції особистості дитини: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2021. 324с.
42. Педагогічна психологія: навч. посібник/ за ред. Л.Н. Проколієнко, Д.Ф. Ніколенка. Київ: Вища школа, 2001. 322с.
43. Петренко О.П. Формування самосвідомості та саморегуляції у старших дошкільників/ Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка; Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України// Психологія і суспільство. № 1. 2023 С. 35-49.
44. Піроженко Т. О. Особистісний потенціал дошкільника: умови розвитку в сучасному суспільстві/ Дошкільне виховання, 2012. № 1. С. 8–15.
45. Поліщук В.М. Вікова та педагогічна психологія: навчальний посібник. Київ: Університетська книга, 2023. 352с.
46. Пономарьова О.В. Педагогіка: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / О.В. Пономарьова. Київ: Генеза, 2011. 400с.
47. Савчин М.В. Педагогічна психологія: навчальний посібник / М. В. Савчин. Київ: Академвидав, 2007. 424 с.
48. Савчин, М. Вікова психологія : навч. посіб. / Мирослав Савчин, Леся Василенко. 3-є вид., переробл., допов. К. : Академія, 2017. 368 с.
49. Сергєєнкова О.П., Столярчук О.А., Коханова О.П., Пасєка О.В. Педагогічна психологія: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 168 с.

50. Сидорова І.В. Емоційний розвиток старших дошкільників: особливості та методики/ Психологічний часопис. Вип. 10. 2022. С. 122–134.
51. Сисоєва, С. О. Психологія та педагогіка : підруч. для традиційної та дистанційної форм навчання / С.О. Сисоєва, Т.Б. Поясок. К.: Міленіум, 2005. 520с.
52. Соціалізація дітей старшого дошкільного віку в умовах ДНЗ : монографія / Н. Гавриш, О. Рейпольська та ін.; за заг.ред. О. Рейпольської. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2018. 280 с.
53. Сухомлинський В.О. Вибрані педагогічні твори: У 5 т. Т. 3: Думки про виховання / В.О. Сухомлинський. Київ: Радянська школа, 1989. 196с.
54. Теоретико-прикладне моделювання психокорекції та розвитку особистості / С. Б. Кузікова // Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Психологія, Вип. 1 (57). Харків : ХНПУ, 2018. С. 119-131.
55. Толкачова А.С. Термінологічні складові дефініції «комунікативна компетентність»/ Молодий вчений. 2016. № 12 (39). С. 511-515. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/12/123.pdf>
56. Харченко О. І. Формування мовлення у дітей старшого дошкільного віку/Журнал сучасної психології. № 11. 2021. С.108-223.
57. Шаповалова О. В. Соціальний розвиток дитини старшого дошкільного віку/ Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія. №2. 2023. С.64-85.
58. Шайда Н. П., Шайда О. Г. Криза міжособистісних стосунків та її вплив на особливості розвитку самооцінки дітей. Вісник Національного університету цивільного захисту України. 2007. Випуск 1. С. 325–333.
59. Шевченко Л. В. Емоційний розвиток дитини старшого дошкільного віку/ Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія. №10. 2022. С.36-51.
60. Якименко Л. Ю., Луценко В.О. Особливості міжособистих відносин в дитячому колективі. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: збірник наукових праць. 2012. Випуск 16. Книга 1. С. 389–396.

61. Blumer, G. (2010). *The Power of Events: An Introduction to Complex Event Processing in Distributed Enterprise Systems*. New York: Springer.
62. Brown, J. (2014). Event-Based Learning: A New Approach to Education. *International Journal of Educational Research*, 68, 45-53.
63. Garcia, M. (2013). The Role of Play in the Psychological Development of Preschool Children. *Early Childhood Education Journal*, 35(4), 325-335.
64. Hansen, L. (2012). The Importance of Events in Education. *Journal of Education and Training*, 36(2), 123-135.
65. Kotler, J. (2008). *Principles of Event Management*. New York: Wiley.
66. Lee, J. (2015). Cognitive Development in Preschool Children: A Literature Review. *Journal of Educational Psychology*, 40(3), 245-257.
67. Lencioni, P. (2005). *The Five Dysfunctions of a Team: A Leadership Fable*. San Francisco: Jossey-Bass.
68. Martin, L. (2016). Event Management in Education: A Case Study. *Journal of Event Management*, 21(3), 265-278.
69. Smith, J. (2010). Psychological Development of Preschool Children: A Review. *Journal of Child Psychology*, 45(2), 167-180.
70. Stern W. Kinderaussagen und Aussagepädagogik Zeitschr. Pad. Psychol. 1995. No 7. P. 192–195

ДОДАТКИ

Додаток А

Результати діагностики міжособистого спілкування та комунікативних вмінь
старших дошкільників

№	потреба в спілкуванні	Комунікативні вміння			
		правильні реакції	неправильні реакції		
			пасивні	агресивні	
1	5	16	3	11	30
2	4	10	12	8	30
3	2	8	4	18	30
4	6	17	5	8	30
5	8	19	3	8	30
6	3	8	16	6	30
7	5	15	11	4	30
8	4	11	10	9	30
9	3	9	16	5	30
10	6	14	10	6	30
11	5	14	9	7	30
12	5	16	3	11	30
13	4	10	12	8	30
14	9	20	4	6	30
15	4	17	5	8	30
16	5	15	7	8	30
17	4	12	10	8	30
18	5	15	11	4	30
19	5	11	10	9	30
20	8	9	15	6	30

Додаток Б

Результати діагностики «Я» концепції

№	П	Т	С	ЗЖ	ВС	ЗРС
1	5	4	4	6	3	4,4
2	7	2	4	5	5	4,6
3	3	7	3	4	5	4,4
4	7	3	8	8	6	6,4
5	5	4	4	6	3	4,4
6	4	2	4	5	5	4
7	3	6	3	4	4	4
8	6	3	6	7	5	5,4
9	5	4	4	6	3	4,4
10	4	5	3	5	3	4
11	4	6	1	6	1	3,6
12	7	3	4	8	6	5,6
13	6	4	2	6	4	4,4
14	4	2	4	5	6	4,2
15	5	6	3	4	4	4,4
16	6	3	3	7	4	4,6
17	8	3	7	6	6	6
18	7	2	4	5	5	4,6
19	6	4	3	5	5	4,6
20	5	3	3	6	6	4,6